

СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДО КОРОНОВІРУСУ І ПОШУК КОНСОЛІДУЮЧИХ ФАКТОРІВ

Лабораторія журналістики суспільного інтересу

Програма Arena Лондонської школи економіки

Львівський медіафорум

Харківський інститут соціальних досліджень

СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

## **«СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДО КОРОНОВІРУСУ І ПОШУК КОНСОЛІДУЮЧИХ ФАКТОРІВ»**

Київ – Харків – Лондон - Львів

2020

Звіт підготували Денис Кобзін, Андрій Черноусов, Світлана Щербань за участі

Наталії Гуменюк, Ангеліни Карякіної, Пітера Померанцева, Марії Монтаг'ю, Софії Гастон, Юрія Опоки та Ксенії Кореневої.



Звіт представляє собою результати якісного дослідження, проведеного Харківським інститутом соціальних досліджень, щодо ставлення громадян України до COVID-19, факторів консолідації суспільства у боротьби з пандемією та впливу тематичних відеоматеріалів на аудиторію.



Дослідження здійснювалося в рамках діяльності Лабораторії журналістики суспільного інтересу у партнерстві з Львівським медіафорумом та програмою Arena Лондонської школи економіки.



Підготовлено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у межах проекту «Людяність і взаємодопомога». Матеріал відображає позицію авторів і не обов'язково збігається з позицією Міжнародного фонду «Відродження»

**ЗМІСТ**

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ .....	4
ВИСНОВКИ.....	5
ОБІЗНАНІСТЬ І ЗАГАЛЬНЕ СТАВЛЕННЯ ДО СИТУАЦІЇ.....	9
КЛЮЧОВІ ПОБОЮВАННЯ І СХИЛЬНІСТЬ ДО КОНСПІРОЛОГІЇ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ЕПІДЕМІЄЮ .....	22
ВІДЧУТТЯ ОСОБИСТОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ .....	28
ОЦІНКА ДІЙ ВЛАДИ .....	33
ТРИВОЖНІСТЬ .....	43
СТАВЛЕННЯ ДО ІНШИХ ЛЮДЕЙ.....	44
ОЦІНКА ВІДЕО .....	49
1 відеосюжет.....	50
2 відеосюжет .....	55
3 відеосюжет .....	60
4 відеосюжет .....	65
5 відеосюжет .....	69
ЗАГАЛЬНЕ СПРИЙНЯТТЯ ТА ВПОДОБАННЯ ВІДЕО.....	73

## МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

**Мета:** виявити ставлення громадян України до COVID-19, фактори консолідації суспільства у боротьбі з пандемією та вивчити вплив тематичних відеоматеріалів на аудиторію.

**Методологія:** проведення 30 глибинних напівструктурованих інтерв'ю (face to face та дистанційних) до і після перегляду спеціально підготовлених відеоматеріалів щодо волонтерської допомоги під час епідемії коронавірусу.

**Метод вибраний через ряд переваг перед іншими методами при досягненні поставленої мети, а саме він дозволяє:**

- Проаналізувати ставлення людей до інформації про коронавірус та дій щодо його подолання.
- Отримати інформацію щодо установок, особистих мотивів, сподівань, поведінки людей в умовах епідемії коронавірусу.
- Отримати та вивчити емоційні та когнітивні реакції на відеоматеріали щодо волонтерської допомоги під час епідемії коронавірусу.
- Розробити базу для подальшого вивчення проблеми кількісними методами.

### Вибірка

30 респондентів, гомогенних за територіальною ознакою (по 6 з населених пунктів Сходу, Заходу, Півдня, Півночі України, а також у м. Київ та Київської області).

Рівна представленість у групах чоловіків і жінок, а також людей молодого (до 35 років), середнього (36-59 років) та похилого віку (60 років і більше).

### Тематичні блоки інтерв'ювання:

- **Обізнаність і загальне ставлення до ситуації** (що таке коронавірус, думки щодо його походження, поширеність, ключові джерела інформації, обізнаність щодо профілактики; ключові спікери та лідери громадської думки, яким довіряють та не довіряють);
- **Ключові побоювання щодо коронавірусу** (довіра до офіційних джерел інформації, віра у конспірологічні пояснення; особисті побоювання; рівень тривожності);
- **Оцінка дій держави та місцевої влади** (що подобається/не подобається; які очікування; довіра діям та заявам, готовність допомагати);
- **Стратегії поведінки людей** (заперечення превенції, пасивні / активні превентивні дії, готовність до самообмежень; готовність долучитись до волонтерства; ігнорування проблеми тощо);
- **Сприйняття відеоматеріалів щодо волонтерської допомоги під час епідемії коронавірусу** (аналіз емоційних реакцій на різну форму подачі інформації про коронавірус та різні мотиватори на прикладі заданих відеосюжетів).

## ВИСНОВКИ

- Щойно ситуація з пандемією почала впливати на повсякденне життя респондентів, вони стали ретельно стежити за новинами про коронавірус. Людей цікавить і хвилює інформація про карантинні обмеження, що порушують звичний ритм життя, статистичні дані про перебіг епідемії. Слід зазначити, що частина респондентів уже з утрудненням сприймають інформацію про коронавірус, боротьбу з епідемією та карантинні заходи. Вони вважають, що її забагато.
- Обґрунтовані та фахові пояснення того, що відбувається, та пропозиція варіантів дій, інформація, що розповідає про зусилля, спрямовані на подолання кризи, дозволяють людям деякою мірою відчутти можливість контролю над ситуацією, що заспокоює їх. Інформація про негативні сценарії розвитку пандемії, особливо на прикладі інших країн, повідомлення, що посилюють невизначеність і кажуть про неконтрольованість процесу, змушують людей тривожитися.
- До інформації, яка їх надихає, респонденти віднесли у першу чергу інформацію про зниження кількості захворілих, поступове зняття карантинних заходів; про зростаючу солідарність людей у місцевостях, охоплених епідемією; про волонтерство; про можливі позитивні наслідки карантину та нові можливості, що відкриваються під час та після нього. Водночас для невеликого сегменту респондентів надихаючою є конспірологічна інформація — у першу чергу для людей, налаштованих скептично стосовно факту епідемії в цілому, а також для тих, хто не дуже довіряє офіційній інформації.
- ТБ та інтернет є ключовими каналами отримання інформації про вірус та епідемію. Провідним критерієм при отриманні інформації для респондентів є «зручність» і «довіра». При цьому «зручним» частіше за все є найдоступніше чи найпросуваніше джерело інформації (прикладом, спливаюче вікно в Мережі).
- При отриманні інформації про вірус та карантинні заходи для значної частини респондентів найбільшу довіру викликає думка лікарів і вірусологів, людей зі спеціальними знаннями. Також довіряють відомим людям, яких звикли бачити на ТБ чи в інтернеті. Вони видаються респондентам більш поінформованими, впливовими, що породжує очікування на отримання унікальної, цікавої, важливої інформації.
- Частина людей не довіряють офіційним даним тому, що припускають навмисне викривлення даних першими особами (аби не викликати паніки чи, навпаки, залякати людей), так і те, що перші особи можуть бути дезінформовані підлеглими.
- У респондентів є потужний запит на додаткову та оперативну інформацію, пов'язану з бажанням визначеності майбутнього: про плани керівництва країни та регіонів, конкретні кроки боротьби з епідемією, строки закінчення карантинних заходів. Висока потреба в додатковій інформації про поточну ситуацію — кількість тестів, процедуру тестування та її доступність; однозначну і достовірну інформацію про носіння масок та інші профілактичні заходи. Люди також потребують інформації з лікарень, де триває боротьба з коронавірусом. Інформація від самих медиків, які працюють із Covid-19, украй затребувана — є потреба знати, якою мірою ситуація під контролем і яка реальність загроз. Також потужним є запит на справедливість — наприклад, людей цікавить, за якими

критеріями визначають групи, яким надається допомога уряду, питання самоізоляції захворілих представників влади, розслідування вивезення медикаментів і засобів захисту з країни перед початком епідемії.

- Люди пенсійного віку активно використовують інтернет-джерела для отримання інформації. Хоча вони не занурюються в механізми роботи алгоритмів пошуковиків і соціальних мереж, отримання інформації через блогерів, у пошуковиках і месенджерах створює в них іноді хибне уявлення про те, що вони мають можливість порівнювати інформацію з різних джерел.
- Респонденти посилаються на російські сайти чи російськомовних блогерів як на важливе для них джерело інформації. Очевидно, що частина людей прагне джерел російською мовою, а частина не усвідомлює того, що джерела інформації, які вони знаходять в інтернеті, напряду пов'язані з мовою запиту. Можна висунути гіпотезу, що для частини респондентів складником «зручності» отримання інформації є мова повідомлень.
- У цілому рівень тривожності респондентів не високий. У більшій частині опитаних (22 із 30) показники тривожності можна оцінити як низькі, а у 8 із 30 — як середні. Разом із тим люди бояться захворіти чи заразити родичів, зниження рівня доходів, втрати роботи, економічних труднощів, зростання злочинності та проблем із безпекою. Проблемою, що впливає на появу тривожності, є те, що новизна і невизначеність загрози не дозволяють проводити аналогії. Порівнюючи епідемію, люди згадують економічні кризи минулих років, епідемії свинячого й пташиного грипу. Молоді люди взагалі ніколи не стикалися з подібними ситуаціями.
- Вивчення схильності вірити конспірологічним твердженням показало, що найбільшу підтримку серед респондентів отримали висловлювання «керівництво країни не говорить нам усієї правди» (16 респондентів), «вірус був вирощений у лабораторії як зброя» (12 респондентів), «вірус скерований на перерозподіл власності у світі» (14 респондентів). У віковій групі старше 60 років кожен опитаний згодний щонайменше з одним конспірологічним твердженням.
- Більшість респондентів розуміють, що їхні можливості змінити ситуацію вкрай обмежені, хоча приймають відповідальність за особисту безпеку під час епідемії. Це пов'язано з низькою довірою до системи медицини і вірою в те, що дотримання карантину й вжиття профілактичних заходів — чи не єдиний спосіб себе убезпечити. Більшість респондентів зазначає, що в них є достатня кількість масок, санітайзерів, мила для того, щоби дотримувати профілактичні заходи протягом тривалого періоду; частина зробила запаси продуктів і ліків. У разі захворювання усі опитані готові до повної самоізоляції.
- Оцінюючи заходи, які було вжито органами влади для запобігання епідемії в країні, респонденти розділилися. Частина вказує на те, що заходи були правильними, проте недостатньо рішучими і несвоєчасними. Дані показують, що найефективнішими заходами респонденти вважають саме ті, що було вжито у першу чергу — скасування масових заходів, ізоляцію прибулих з-за кордону та карантин в навчальних закладах. Доплати лікарям також оцінені людьми як украй ефективний захід. Частина опитаних позитивно відзначила дії влади, скеровані на допомогу людям. Зазначаються виплати та продуктові пайки для пенсіонерів,

своєчасна виплата пенсій, податкові пільги для бізнесу, вжиття карантинних заходів.

- Описуючи «проколи» влади, респонденти зазначають нераціональне використання бюджетних коштів, концентрацію на заборонах, недостатню кількість тестувань, брак засобів індивідуального захисту, погану організацію приймання прибулих з-за кордону, недостатній захист лікарів. Також серед похибок влади зазначається слабка інформаційна політика органів влади щодо освітлення роботи з подолання епідемії. Інформації недостатньо, вона буває суперечлива. За умов невизначеної загрози люди чекають від влади зворотного — чіткого плану дій, упевненості, прорахованої перспективи подолання кризи.
- Дані інтерв'ю показують певну кризу довіри до органів влади. Так, хоча респонденти вважають, що у своїй діяльності влада керується гуманними міркуваннями, мотиви турботи про громадян респонденти не потрактовують як щирі — вона пов'язується з неможливістю виїхати за кордон, із побоюваннями соціального вибуху. Також про недовіру каже те, що хоча багато хто з респондентів готовий прийняти і більш жорсткий карантин, до ідеї введення надзвичайного стану вони ставляться негативно. Це пов'язується з побоюваннями зловживань на всіх рівнях — від конкретних прав громадян при спілкуванні з поліцією до законотворчості.
- Майже всі респонденти зійшлися в тому, що думка «пересічних людей» не враховується владою при ухваленні рішень з боротьби з коронавірусом та вжитті карантинних заходів. Однак частина респондентів вважають, що влада мусить виходити з рекомендацій професіоналів та суспільного інтересу й блага, а прості люди можуть не бачити всієї картини чи не мати спеціальних знань.
- Дослідження виокремило три групи за готовністю допомагати в боротьбі з коронавірусом. Активна — готова включитися у різноманітні види допомоги. Пасивна — вважає, що краще, що вони можуть зробити для держави, — це дотримуватися приписаних правил карантину. Протестна — не хотіли б підключатися, бо не довіряють ані державі, ані волонтерам та їхнім намірам. Разом із тим більшість респондентів належать до першої групи і не відкидають можливості долучення до різних волонтерських ініціатив, скерованих на допомогу вразливим групам чи медикам. Частіше за все бажання брати участь виникало після повідомлень у розсилках із закликами про допомогу, дописів у соціальних мережах, повідомлень від місцевої влади.
- Епідемія та карантинні заходи вплинули на ставлення респондентів до інших людей. Так, наприклад, з'явилась оцінкаоточуючого середовища, заснована на тому, хто й наскільки суворо дотримує приписані карантином правила. Хтось став позитивніше оцінювати людей (навіть незнайомих) за носіння маски й самоізоляцію, а для когось це стало приводом для глузу. Практично всі респонденти зазначили, що в них виникало відчуття, що доведеться боротися з іншими людьми за якісь ресурси (їжа, ліки, засоби захисту, доступ до лікарів), але цей сценарій люди розглядають як украй малоімовірний і вкрай негативний.
- Інтерв'ю показали, що частіше за все респонденти готові бачити серед родичів і друзів українців і мешканців Росії. Мешканців країн Азії, Євросоюзу та США більша кількість опитаних готові прийняти як спеціалістів. Водночас стосовно



мешканців Росії думки розділилися: доволі багато респондентів (9 із 30) не хотіли б бачити їх в Україні в жодній якості.

- Практично всі опитані респонденти відмітили, що ключові ідеї сюжетів відеороликів дуже схожі і направлені на освітлення волонтерських ініціатив різними категоріями громадян та заохочення долучатися або створювати власні ідеї допомоги у боротьбі з пандемією.
- Абсолютній більшості опитаних сподобалися усі 5 відеосюжетів, які викликали здебільшого позитивні відчуття та емоції, передусім подяки, захоплення, поваги, упевненості, довіри та оптимізму.
- Майже всі опитані зазначали, що сюжети відеороликів є зрозумілими і досить інформативними. Більшість висловлювала довіру до викладеної інформації. Деяке занепокоєння викликав сюжет про допомогу людям похилого віку через можливі зловживання довірою пенсіонерів з боку нечесних громадян.
- При перегляді відеороликів люди зазвичай запам'ятовували процес організації допомоги та інтерв'ю з героями.
- При перегляді сюжетів про коронавірус опитані звертали значну увагу на дотримання карантинних заходів, зокрема на носіння маски, дотримання дистанції. При недотриманні цих заходів герої сюжету, а також сам сюжет ризикують отримати негативні враження.
- Глядачам не вистачало позиції держави щодо освітлених тем, що підсилювало почуття бездіяльності влади та обурення від цього.
- Більшість респондентів, схильних до конспірології (ствердно відповіли на 3 і більше варіантів теорій змови), критикували владу за бездіяльність під час перегляду відеосюжетів.
- Опитані високо оцінили якість відеороликів і відзначили, що однаково добре сприймають інформацію обома мовами, як російською, так і українською.
- Більшість респондентів після перегляду відеосюжетів надихнулися волонтерськими ініціативами і висловили зацікавленість щодо участі в допомозі по боротьбі з коронавірусом.



## ОБІЗНАНІСТЬ І ЗАГАЛЬНЕ СТАВЛЕННЯ ДО СИТУАЦІЇ

Інтерв'ю показали, що більшість респондентів стежили за тим, як розвивається ситуація з вірусом, ще з кінця 2019-го — початку 2020 года. Уже тоді новини, які надходили з провінції Ухань у Китаї, привертали увагу частини українців.

*Коли пішли новини з Китаю й із провінції Ухань, я відчула взагалі загрозу, коли вперше туристи китайські стали переносниками цього вірусу в Європі. У той момент я, чесно кажучи, не вважала, що це стосується більшою мірою й України, але, судячи з того, як швидко він розвивався, поширювався, пробачте, я, чесно кажучи, подумала про те, що з нинішнім рівнем перельотів і пересувань між країнами різновіддаленими так, можуть докатитися й до України.*

*Щойно почали розвиватися події в Китаї, я вже боявся за нашу країну. Почув про це і подумав, що буде таке саме в Україні.*

Почасти занепокоєння викликало те, що мова йде про нове, невідоме захворювання, проти якого немає ліків, почасти — те, що вірус може достатньо швидко поширитися.

*Не мали сумніву, що воно прийде, бо з Китаєм іде постійний контакт, знаємо, що йде великий товарообіг поштовими повідомленнями і китайці сюди їздять, природно ж ми знали, що щось буде.*

*І ось тоді от з'явилось ось таке почуття тривоги. Ну... Грудень... А потім, уже в січні, по-моєму, уже почали будувати ось цю от лікарню, яку побудували в дуже короткий час для заражених людей. Ну, загалом, ось тоді я зрозуміла, що ситуація Україну не промине.*

Частина молодії аудиторії також бачила повідомлення про появу нового вірусу й можливу епідемію, проте рідше пов'язувала це з можливими негативними наслідками і якийсь час не вбачала загрози для себе.

*Ну, мабуть, січень, перед Різдвом. І то, дізналася це більше з розважального контенту, бо багато було всіляких жартів інтернетівських про Китай, про виникнення цього вірусу.*

*Ой, коли це ще зароджувалось — у січні. Я ще працював удома і в інстаграмі лише побачив перший допис про хворобу. Тоді цьому ніхто не надавав такого значення. Я подивився і закрив, навіть не цікавився. А от потім, коли вже почалось по всьому Китаю, мене це зацікавило.*

Залучення значної частини аудиторії сталося наприкінці лютого, коли з Уханя прибув літак з евакуйованими українцями і стали надходити загрозливі новини з країн Європи, насамперед з Італії. Для людей це стало ілюстрацією того, як вірус може легко подолати географічні перешкоди і опинитися поряд.

*Напевне, це було в лютому, коли до нас прилетів літак з українськими громадянами, евакуйованими з Китаю, і то тоді ще не було якогось розуміння, що є якась загроза. Ну от, певно, кінець лютого — початок березня.*

*Приблизно коли от почали в Китаї евакуйовувати з Уханя людей. Коли вони приїхали, от уже відчулося, що вже загроза може бути тут.*

Про Україну при першому вивозі українців з Китаю, тобто скандал в цьому місті. Саме той випадок, коли їх привезли до Полтавської області групу і там їх зустрічали вогнищами, майданами і рештою такого. Ось це я дізнався більш близько. Досі ані захворювань, нічого я не знав. Про Китай — стежив, що там коїться.

Коли вірус почав поширюватися в Італії й Іспанії та заговорили про його просування на схід убік Польщі й стало зрозуміло, що він буде і в Україні.

Напевно, тоді, коли це все почало поширюватися в Італії. Тоді вже було зрозуміло, що в нас усе буде поширення по всьому світу.

Респонденти стали активно цікавитися новинами про коронавірус, коли з'явилися повідомлення про зараження в Україні та події, пов'язані з епідемією, почали безпосередньо впливати на їхнє життя. Закриття закладів освіти, кафе та запровадження інших карантинних обмежень, що порушили звичний ритм життя, примусили стежити за новинами про коронавірус усіх.

Тоді, коли перша людина заразилася коронавірусом. Тоді вже дійсно почали думати, що це велика загроза і для України.

Ну, тоді, коли школи закрили 12 березня, от, і нам сказали: все — дітей по домах, тому, ну, мабуть, якась загроза й була, проте я вважаю, що вона не така страшна, як її малюють, як її роздмухують.

Ви знаєте, якось 12 березня всіх відправили на карантин, закрили заняття, мабуть, за місяць до того, де якось проковзувала інформація, у лютому я чув, що в Китаї там щось. Спочатку ніхто не надавав значення: як не пташиний грип, то свинячий; тому я думав, що це черговий жарт.

Сьогодні питання про те, стежити чи не стежити за новинами про пандемію коронавірусу, уже не стоїть. Оскільки пандемія — тема гаряча, багато з-поміж щоденних новин буквально будуються навколо неї і в людей практично відсутня можливість закритися від повідомлень про кількість захворюєлих, карантинні заходи і ситуацію в регіонах України та різних країнах.

Я стежу, проте не навмисно, бо зараз, мені здається, складно за нею не стежити, бо там який би ти сайт не відкрив, яку програму не ввімкнув, ти завжди отримуєш якісь новини. Але я не можу сказати, що я спеціально за ними стежу.

Ну, я не можу сказати, я просто стежу загалом за новинами. А оскільки коронавірус відіграє добрих відсотків 70 новинного фону, тому, можна сказати, хочеш не хочеш, таж стежиш постійно.

Мені доводиться, тому що постійно в новинах, навіть не з моєї волі. Воно просто вискокує так, що мені вискокує — я дивлюся.

Для того щоб розуміти, наскільки збільшилася загроза зараження близьких людей чи чому суворішають карантинні обмеження. Щоб розуміти, щоб бути в курсі, не захворіти, щоб запобігти неприємностям, хворобі і так далі.

Ступінь занурення в новини про коронавірус різниться: ті, хто сильніше переймається загрозою і більше тривожиться щодо можливих наслідків, стежать дуже пильно; інші — навпаки, воліють закритися від інформації про вірус, аби не тривожитися. Зі зниженням тривожності знижується й потреба в постійному отриманні новин із теми.

Ну, як сказати, цілеспрямовано ні. Намагаюсь, ну, негативом цим себе не вантажити, оскільки вважаю, що це негативна більше інформація, яка недобре впливає на мене, тому намагаюся мінімізувати, скажімо так.

Стежу пильно. Так чи інак, це щільно стосується мого віку.

На початку, мабуть, як у нас оголосили карантин — це було багато, кожного дня стежила. Зараз періодично. Якщо так, десь раз на два дні, напевно, так.

Інтерв'ю показали, що ключовим критерієм при отриманні інформації респондентів є «зручність» і «довіра». Спираючись на них, опитані обирають найбільш відповідний канал, серед яких провідними є ТБ та інтернет, причому другий використовується в усьому різноманітті (стрічки новин, сайти, ютуб, блогери, соціальні мережі, месенджери). Незначна частина респондентів отримує інформацію також по радіо.

Можна зазначити, що сам критерій зручності може сильно різнитися в різних груп. Так, для когось це пов'язано з можливістю пасивно споживати інформацію, яка потрапляє на очі, а хтось розуміє «зручний» як такий, що завжди попід рукою.

Ну, вмикаємо телевізор, 112 канал зазвичай, потім цей НьюзВан, ось ці от канали, вони в нас перші стоять у кабельному варіанті, тому.

Чому саме ці джерела? Ну, тому що вони є в мене на всіх гаджетах. Щойно я прокидаюся — і, власне кажучи, у мене вже є всі оновлення, я можу зазирнути й подивитися.

Сайти одразу ж, які перші потрапляють. РБК, по-моєму, називається сайт.

Коли в гугл заходжу, там усілякі сайти вискокують новинні, то я туди заходжу.

Це Flipboard. Бо зручно. Воно в дуже стислій формі пропонує великий обсяг інформації.

Дізнаюся, коли дивлюся погоду, справа колоночка — що в світі відбувається. Це я дивлюся по Гісметео, в інтернеті. Коли заходиш дивишся погоду, на 3 дні, тиждень, на місяць, справа вискокують стислі повідомлення, що в світі відбувається, скільки в Америці, скільки в Іспанії, скільки в нас.

Усупереч стереотипам, люди пенсійного віку активно використовують інтернет-джерела для отримання інформації. Хоча вони занурюються в механізми роботи алгоритмів пошуковиків і соціальних мереж, отримання інформації через блогерів, у пошуковиках і месенджерах створює в них іноді хибне уявлення про те, що вони мають можливість порівнювати інформацію з різних джерел.

Сказати, що я їм 100 % довіряю — немає жодного джерела інформації, якому б я 100 % довіряла. Але, коли ти використовуєш інформацію з кількох джерел, більш-менш об'єктивна картинка складається.

Зараз кожного дня головне джерело, мабуть, — це фейсбук. Разів 4-5 протягом дня.

Люди розділяють інформацію, отриману через ТБ й інтернет. Частиною людей телебачення сприймається як «офіційне» джерело порівняно з інтернетом, що викликає

у них більше довіри. Є люди, які «не дивляться ТБ», хоча можуть дивитися ті самі шоу чи виступи тих самих спікерів у інтернеті.

У соцмережах не отримую, я не зареєстрована в соцмережак. Точніше, я вийшла звідти давно вже. Я перевагу віддаю більш таким от офіційним джерелам, телебаченню.

Мені подобається новий канал Україна24, тому що солідні ведучі зараз підібралися, викликають довіру. Там і Кісельов прийшов з НьюЙорку. Люди, які в мене викликають повагу і довіру. Радіо НВ саме собою має популярність. Беруть у ньому участь доволі-таки відомі люди в Україні.

Віддаю перевагу 1+1, ICTV. І ось цей от національний — «Суспільне телебачення». Ну, просто огляд новин, будь-які. Статті читаю, ну. Ну, і тому, що я більш за все довіряю саме ось цим каналам. Більш за все я дивлюся й передачі по цих каналах, і новини.

Інтернет-джерела, це можуть бути УНІАН, «Бульвар» Гордона — дуже гарно, розгорнуто подають інформацію, іще також телевізійне джерело 24 канал, довіряю цим журналістам. Здебільшого це телебачення, тому що в інтернеті дуже багато фейків.

Обов'язково «ICTV. Факти тижня», але НьюЙорк мені більше подобається, проте я розумію, що там теж своя категорія і вона не відбиває всієї ситуації. Там розумні політологи — Карасьов, Пальчевський, вони щиро, мені здається, кажуть те, що думають, вони називають факти, іде обговорення. «Чорний лебідь», «Український формат» і ще по ICTV, понеділок — «Свобода слова», туди запрошують міністрів; єдине, кого я там не бачив, — це лише президента, а так багато хто з міністрів, представники різних фракцій. Іде дискусія, намагаються пояснити ситуацію в країні.

Респонденти посилаються на російські сайти чи російськомовних блогерів як на важливе для них джерело інформації. Очевидно, що частина людей прагне джерел російською мовою, а частина не усвідомлює того, що джерела інформації, які вони знаходять в інтернеті, напряду пов'язані з мовою запиту. Можна висунути гіпотезу, що для частини респондентів складником «зручності» отримання інформації є мова повідомлень.

Інформацію беру з сайту «Новое время», український оцей, і багато беру з сайту «Эхо Москвы». Ну ще не те що рухомий рядок, а ось це в інтернеті йде зміна: статті, статті, статті. Ну на сторінці в мене, припустімо, стоїть браузер Опера-міні і під цим там увесь час вискокують нові й нові, ось іще і звідти.

Не українське телебачення — це раз. Це Олександр, Міша з Канади, потім ще з Петербурга один. Є чисто проросійські з моєї точки зору й нейтральні, які бажать миру всім. Ось так. Хоча траплялися мені й чисто українські, які бажать війни, проте я не їхній прихильник.

Для частини респондентів важливим є використання як міжнародних джерел, так і місцевих медіа. Частіше за все це сайти, телеканали чи групи в соціальних мережах або месенджерах. Міжнародні джерела і міжнародні новини в національних медіа дозволяють бачити ситуацію в світі в цілому й оцінювати перспективи України, порівнювати її з поточною в країні. Місцеві джерела у свою чергу дозволяють відстежувати ситуацію безпосередньо в їхній громаді.



Ну, з інтернету читаю дуже багато новин, ну й вечірній перегляд новин по телеканалі «Україна». Ну «Симон» — це наш харківський, ну й «СТБ. Вікна».

Підписаний на ТСН-новини, також дивлюся ще на ZaxidNet інколи, ну й інколи на пошті на УкрНеті деколи інформацію читаю. Ви знаєте, ТСН, просто якось сприймається інформація, яку вони надають. Вони надають короткі змістовні ролики. Тобто немає нічого лишнього, тобто сама основна інформація, і все. З ZaxidNet, але це тільки в них є інтернет-сайт. Довіряю йому. Просто вже дуже багато років користуюсь, у принципі, там новини стараються не придумувати, як багато хто любить.

Стрічки місцеві, ну, наприклад, Телеграм, Харків today, прикладом. Чи інформація з інтернету, наприклад, по Україні — це новинарні стрічки українських каналів різних. Які канали? Зараз, я скажу: BBC Україна, потім, значить, ТСН канал.

Саме, якщо, наприклад, інтернет взяти, то «Варта» Зінкевича. Тому, що найправдивіший. Якщо брати фейсбук, то там найправдивіші новини і вони швидкі. Ще, наприклад, Твоє Місто, якщо інтернет і взагалі в стрічці новин.

У мене є один-три новинних сайти: один по Одесі і два по країні, тому я знаю, що коїться. Телевізор я не дивлюся. «Дзеркало тижня», «Правда України». І ще от «Думская», наш одеський сайт.

На нашому районі заکیلцьована мережа між людьми, що проживають тут, і в цій мережі приходить. Це в нас депутат, який зробив ці чати, відкрив, і ми всі в цьому чаті спілкуємось, то депутат надсилає, помічник депутата надсилає. Люди, які безпосередньо участь беруть, надсилають ці посилання, і ми всі спілкуємось між собою. Ще є чат «Коронавірус», там теж приходить. Це у вайбері.

У потоці інформації про пандемію і перебіг боротьби з коронавірусом респондентам було запропоновано виділити, як на них впливає інформація.

У першу чергу до інформації, яка сильно впливає на емоції, респонденти віднесли статистичні дані. Кількість видужалих, зниження кількості заражених, відсутність заражених у конкретному населеному пункті чи кількість в області — всі ці дані можуть заспокоювати.

Може бути якась позитивна статистика про видужалих, та й усе, мабуть.

Може, ті ж новини з Китаю, які впоралися з пандемією, з епідемією точніше, у їхній країні, після дво- чи тримісячного карантину, це якось дає надію, про те, що це колись закінчиться.

Заспокоює лише те, що навколо говорять, ще поки його немає, ну, у нас, мається на увазі. У регіоні з'явився вже, а саме в Каховці ще немає.

Заспокоює те, що процентне співвідношення захворілих, навіть якщо брати по країнах, достатньо невелике. При цьому летальність невисока. Єдине, що непокоїть, — летальність серед старшого покоління. А так у принципі я розумію, що мені не загрожує нічого. Мене це заспокоює.

Це може бути інформація стосовно кількості видужалих в Україні. Ну, мене заспокоюють джерела, яким я довіряю, це УНІАН, це «Бульвар» Гордона, це 24 канал, це

інформація про кількість видужалих. Про кількість інфікованих — навпаки, мене може засмутити.

Те, що Львів, Львівська область, вона якось, поки ще нема такого спалаху.

На нашому телебаченні, місцеве, Чернігівське телебачення, у нас виступає мер, і він розповідає, що у нас усе в нормі. У нас 12 осіб захворілих на всю область. Звісно, не знаю, наскільки це правдива інформація, проте це нас дуже заспокоює, оскільки хворих у місті немає, це в області є.

Заспокоює мене все-таки інформація, коли подається порівняння. Я порівнюю ситуацію з Росією, порівнюю з більш розвиненими країнами і молюся Богу, що у нас хоча б так. Порівнюю статистичні дані. Коли порівнюється з тим, що зараз відбувається в Італії, в Іспанії, навіть у тій самій Німеччині.

Однак статистична інформація про негативні тренди перебігу епідемії (зростання кількості заражених, збільшення масштабу епідемії, зростання кількості загиблих від вірусу) змушує людей хвилюватися.

Ну, повідомлення, вранці переглядаю стрічку, і що, якщо більше, ніж за минулий день захворілих, це, звісно, хвилює та насторожує.

Наприклад, те, що не готова сфера охорони здоров'я, не готова до різкого збільшення кількості захворілих людей і людей у важкому стані. Спалах заражених у моєму місті чи місті, де живуть мої батьки. Це все може примусити похвилюватися якоюсь мірою.

Це, коли, наприклад, щось станеться, у нас тут поблизу, тобто в плані от як сьогодні розказували про інформацію, яка була у Львові конкретно з жінкою, що вона не розказала просто, що контактувала з людиною і вона захворіла.

Повідомлення, наприклад, коли читаєш, там побільшало захворювань, що там зробили, провели більше тестів, більше захворювань виникло. Такого плану. Так, у принципі, нічого більше. А хвилююсь я, чую, наприклад, що помирають люди, що вертаються заробітчани.

Те, що вже зараз велике поширення. Вірус уже займає регіони України. Практично в усіх регіонах України вже є й заражені люди.

Більше хвилюєшся, коли чуєш по телевізору, скільки людей загинуло, скільки захворіло. Кожного дня збільшується кількість. Це телебачення насамперед.

Знову ж фейсбук, статистика захворілих. Тоді вже почали з'являтися випадки і в нас, вони зовсім недавно почали з'являтися. Вчора з'явився випадок у самому місті, ну і звісно, це примусило дуже переживати.

Заспокоїливими повідомленнями для багатьох людей служать також ґрунтовні, обґрунтовані та професійні роз'яснення, що стосуються вірусу й заходів карантину. Рациональне пояснення того, що відбувається, і пропозиція варіантів дій дозволяють людям відчутти якоюсь мірою можливість контролю над ситуацією, що заспокоює їх. З-поміж них лідером однозначно є блоги лікаря Комаровського.

Не знаю, періодично трапляються роліки Комаровського, який якийсь нібито й емоційно, проте водночас по полочках розкладає інформацію і трохи заспокоює. Змушує якось дослухатися, проте не знаю. Мабуть, усе.

Є виступи лікаря Комаровського, наприклад. Мене заспокоюють будь-які джерела інформації, які розповідають, як із цим боротися, як із цим жити. Навіть якщо друг, я чи мої члени родини захворіють, я розумітиму, що з цим робити. Тобто не буде жодної паніки, і все в порядку. Тобто є чітке розуміння, як із цим жити та боротися.

Зараз от є телеграм-канал МОЗ. Я підписалася, там, у принципі, все детально описують і інформація не лякає, от, наприклад, як із деяких інших, із фейсбуку, щось типу того.

Деяких блогерів, які в Італії, та ж, там, дівчина Синицина Катерина виступає, от, вона чітко, теж добре, вона лікар за освітою, хоча сама екскурсовод, чітко по полочках розкладає, знімає та викладає, що відбувається, де, як.

Також такою, що заспокоює й надає надію, є інформація, яка розповідає про зусилля, скеровані на подолання кризи, викликані епідемією. У першу чергу людей цікавлять дії держави, але при цьому й приватні ініціативи, обмін допомогою між різними країнами також додають людям оптимізму.

Ну, наприклад, як сьогодні було от, що наш самолёт, тобто український, «Мрія», що він зараз літає, він дуже великі гуманітарні допомоги надає в Польщі. То це хороша позитивна новина.

...Ну, от те, що було запроваджено превентивні заходи, карантин. Чи от громадський транспорт припинив ходити. Це от уже оселило якусь надію на те, що можна це от усе відсікти. Те, що у нас теж людей, які перетинають кордон України, приїждять з-за кордону, скеровують на обсервацію. Те, що наші лікарі поїхали зараз, хоча ситуація доволі-таки складна в Україні, люди поїхали в Італію ніби допомогати там і отримувати. Я думаю, що все-таки ми, ну, ми зможемо це перемогти, перебороти, тому що у нас дійсно величезний потенціал. При всіх наших там якихось недоліках, там, може бути, ментальності, мені здається, що все-таки от ми переможемо це все.

Мене заспокоює інформація, пов'язана з якимись економічними, скажімо так, стимулами для нашої економіки через цю ситуацію, я більше хвилююся через наслідки, не пов'язані з хворобою, а наслідки економічні.

Для частини респондентів заспокійливою стратегією є прагнення не занурюватися в неприємні емоції або споживання інформації, яка дозволяє переоцінити ситуацію з коронавірусом у гумористичному напрямі, пропонує відійти від негативного емоційного залучення, посміятися над страхами.

Не знаю. Якимось стараюся не вникати настільки, не приміряти це на себе. Напевно, так.

Напевно, ліше якісь смішні відео в Тіктоці. Це така соціальна мережа.

Мене, чесно кажучи, особливо не... страху такого я не відчуваю.

Мене жодна інформація не заспокоює. Я розумію, що це все дуже сильно роздуто. Я, у принципі, не дуже сильно переймаюся з приводу коронавірусу, що це якась епідемія, яка викосить людство, і т. д., і т. п. Більше схиляюся до того, що це все роздуто.



Може бути, це, звичайно, смішна інформація, проте от, наприклад, остання новина (ми дивились і на роботі обговорювали), що до коронавірусу нібито схильні ті люди, у яких є домашні тварини, кішки. Тобто отакого формату.

Частина респондентів узагалі не бачать інформації, яка могла б їх заспокоїти. Частіше за все в них генералізоване негативне уявлення про те, що відбувається в країні, і пандемія коронавірусу лише додає негативних емоцій до вже наявних.

Яка інформація та з яких джерел мене заспокоює? Ну, на сьогоднішній момент саме інформація, пов'язана з коронавірусом, мене не дуже заспокоює.

Дуже важко відповісти на це запитання: що заспокоює? Коли таке коїться, воно таке заспокоювати не буде. Жодна інформація мене не заспокоює, так.

Такої інформації немає. Хтось когось убив, згвалтував, тому де такі новини, які можуть заспокоїти?

Жодна інформація мене не заспокоює, бо вона не несе надії, і я не бачу правдешнього стану речей. Усе викривлено. Я вам скажу одразу: уряду я не довіряю.

У людей викликає хвилювання в першу чергу інформація про негативні сценарії розвитку пандемії, особливо на прикладі інших країн. У таких повідомленнях багато респондентів відчують загрозу, що насувається, — особливо якщо повідомлення наочно презентують наслідки вірусу чи мучення постраждалих від нього.

Мене може розхвилювати інформація від різноманітних перекладних джерел про ситуацію, прикладом, як зараз ситуація розвивається в США, у Нью-Йорку.

Хвилюватися вельми сильно змушують, звичайно, ті самі, той самий інтернет, коли читаєш, що в Штатах, що в Італії, що в Іспанії, потім особисте листування.

Тут у мене є знайома жінка, у стоматології працює, вона надіслала відео з Італії, чесно кажучи, два дні я була в шоці. Про цих хворих, як вони хворіють, як вони це переносять, як під цими апаратами лежать. Бо взагалі-то це ніби як абстрактне: ну коронавірус — то й що? А тут наживо ніби бачиш, як люди лежать і як вони мучаються, як вони кричать від болю, що вони дихати не можуть, і все це, звісно, дуже страшно, особливо коли це діти.

Сильний вплив на емоційний стан респондентів справляють повідомлення, які посилюють невизначеність і кажуть про неконтрольованість процесу. Незрозумілі перспективи, труднощі в прогнозуванні періоду, на який все це затягнеться, можливих наслідків — все змушує людей тривожитися.

Проте більше за все, звісно, ще хвилюють місцеві джерела інформації, бо вони не співпадають категорично з офіційними джерелами.

Хвилює те, що досі вакцину не знайшли.

Розумієш, більше за все викликає тривогу те, що процес же абсолютно некерований, так? При тому, що я ані вплинути не можу, ані керівництво країни вплинути не може.

Особливе місце серед повідомлень, що тривожать, для респондентів посідає інформація, пов'язана з економічними наслідками епідемії та карантину. Неможливість

прорахувати силу збитків, які будуть заподіяні економіці, прогнозувати свою зайнятість і доходи примушує багатьох людей тривожитися.

Так, іноді відчуваю хвилювання, коли більше говорять, мабуть, про економічну ситуацію, яка чекає після цього коронавірусу. Сам коронавірус, мабуть, мене не так сильно лякає.

Якщо, звісно, завтра скажуть, скажімо так, ну, напевне, як і кожного, якщо динаміка погіршується, це повідомлення, які змушуватимуть хвилюватися. Бо я розумію, що керівництво і нашої країни, і світу в цілому буде змушено йти на більш жорсткі заходи, пов'язані з карантинном та обмеженням діяльності в різних сферах економіки ті самі.

Наприклад, інформація, що нам пообіцяли ще в березні пенсіонерам додати пенсію, досі не додали. І кожного дня обіцяють, а ми чекаємо та надихаємось.

До інформації, яка їх надихає, респонденти віднесли в першу чергу повідомлення про солідарність, що зростає, людей у місцинах, охоплених епідемією, про підтримку, волонтерство. Такі повідомлення дозволяють людям сподіватися на те, що труднощі будуть подолані спільними зусиллями, і розраховувати на допомогу ззовні в скрутну хвилину.

Так, є багато інформації, але, на жаль, ця інформація не пов'язана з моїм регіоном. Є інформація про те, наскільки суспільство, наприклад, стає більш згуртованим і наскільки воно одне одному допомагає з різних країн, із США, прикладом, так, із Ізраїлю. Тут інформація, яка мене може... та інформація, яка мене може підтримати, — це лише інформація про членів моєї родини.

Не пам'ятаю, із якого джерела, бачив у новинах, як лікарі в Англії, в Ліверпулі, Великій Британії, врятували хворих і як їм аплодували, і от діяльність лікарів мене надихає.

Мене і тут діяльність наших українських лікарів надихає. Дух, патріотичний дух нас об'єднує і надихає. Разом ми впораємося.

Ось те, що спонсори є, те, що апарати ці дихальні і в нас у регіоні з'явилися. Наші, припустимо, облгаз наш купив апарат, потім наш мер купив апарат. Те, що оснащення буде, принаймні коли туди потрапиш. Завдяки цим апаратам не дали померти людям.

Також оптимізм і натхнення викликають повідомлення про можливі позитивні наслідки карантину і нові можливості, що відкриваються під час та після нього. Люди переносять події до ішої рамки і намагаються побачити в кризі можливості.

Мене єдине що в коронавірусі, якщо з позитивної точки зору розглядати, — я сподіваюся, що це навчить людство більш уважно ставитися до гігієни, до свого способу життя, до того, що ми їмо, наскільки часто миємо руки і так далі.

Хіба що я побачу для себе якісь нові, скажімо, економічні можливості в плані там, я не знаю, ну, в даний момент, чесно, я не знаходжу для себе такої інформації, яка могла б мене надихнути.

До інформації, що викликає позитивні емоції, респонденти віднесли також повідомлення, у яких розповідається про позитивні перспективи — зниження кількості

захворілих, поступове зняття карантинних заходів. Люди починають «бачити світло в кінці тунелю», отримують можливість щось планувати, і це формує позитивний настрій.

Напевно, тому що вже в Європі, там, у Данії, вже закінчується карантин, і я, от надихає те, що воно скоро пройде свій пік, і в нас так само, ми вже заживемо, як було, у звичному ритмі життя.

Що в принципі в світі ситуація налагоджується, упорядковується, якимось починають боротися з тим усім, уже починає йти на спад, налагоджується тобто щось.

Надихає, що, може бути, уже от буде пік, коли воно піде на спад. І надихає інформація, звичайно, про погоду, що приходить тепло. Так чи інак, я дотримуюся точки зору, що ультрафіолет, підвищення температури цей вірус доб'є.

Зокрема, хоч і для невеликого сегмента респондентів, надихальною є конспірологічна інформація — у першу чергу для людей, налаштованих скептично стосовно факту епідемії в цілому, і для тих, хто не дуже довіряє офіційній інформації.

Надихають? Надихають дописи тих, хто проти, мається на увазі карантину, проти носіння ось цих масок, не зрозуміло, де ще носити, у магазині, я там вважаю, чи в поліклініці — це так, проте йти просто вулицею в масці чи їхати в своєму автомобілі і в масці, ну, я вважаю, що це глупо, ось. Дописи таких людей, припустимо в інстаграмі, у фейсбуку, ну, мене надихають, мені подобається перепощувати собі на сторінку або там коментую як.

Що не всі люди піддаються захворюванню. По-перше, були дослідження за групами крові. Ось що 4-та група крові, припустимо, 10 % піддаються захворюванню; 1-ша, 3-тя — близько 27–30. Я не пам'ятаю. Найбільше піддається захворюванню 2-га група крові. У мене 3-тя група крові. У сина 4-та група крові. Мене це заспокоїло.

При отриманні інформації про вірус і карантинні заходи для значної частини респондентів найбільш авторитетною є думка лікарів і вірусологів. У потоці новин люди інтуїтивно обирають тих спікерів, які, на їхню думку, мають спеціальні знання.

Я дослухаюся до думки спеціалістів: вірусологів, лікарів, людей, які розуміються на цьому, фахівці. Тобто людина мусить бути щонайменше лікарем, медичним працівником із клінічним досвідом роботи.

Таких людей багато, прикладом той-таки лікар Комаровський, ті самі лікарі-спеціалісти з Італії. Я стикаюся з інформацією з міжнародних ЗМІ. Можу дивитися ролики на ютубі, де італійські чи іспанські лікарі говорять про те, як вони з цим борються.

У мене є знайома, яка живе в Німеччині, вона лікарка, і вона розповідає про те, як це відбувається в Німеччині. Я дивлюся канал France24, де часто буває інформація про коронавірус, і там виступають лікарі місцевих лікарень, які розповідають ситуацію. У принципі, джерел багато не лише російськомовних.

Іншою категорією є відомі люди, які часто висловлюються з різних приводів, яких звикли бачити на ТБ. Вони не завжди є медиками, проте люди шукають думки тих, хто для них є авторитетною фігурою, видається їм більш поінформованим, впливовим, що породжує очікування на отримання унікальної, цікавої, важливої інформації.

Я можу дослухатися до думки Бориса Тодурова. Так, він говорить теж про це, і говорить про маски, які ми носимо, маски, які фактично нічого позитивного не дають, я до його думки дослухаюся. Навіть приємно слухати. Хоч хтось щось може сказати позитивне.

Я часто прослуховую думку Тетяни Монтян. Вона теж з цієї теми, так. Вона взагалі-то дуже багато тем піднімає, але тему коронавірусу вона теж не пропускає.

Ось що мені важливо — думка: по-перше, буває дуже цікаво, коли розповідає щось Дональд Трамп. Для мене це теж важливо. Стежу ще за висловлюваннями Білла Гейтса, тому що він зазвичай є (це моя думка) рупором певних сил, які, мені здається, навіть можна сказати, влаштували цю всю ситуацію.

Важливим джерелом інформації для людей залишаються офіційні особи, представники міністерств. Інформація з таких джерел для деякого є надійною та захищеною від фейків, скерованих на сенсації.

Головний санітарний лікар, Зеленський. Скажімо так, верхівка наша. Але, в основному, усе із джерел, усе з телевізора, якимось їх намагаєшся слухати, тому що більшість навкруги, люди, ніби трішки байдуже ставлення таке.

Дивлюсь, наприклад, лікар Ляшко. Дивлюсь, як він про це розповідає, про це говорить. Садового також слухаю.

Раніше було багато фейків. Наприклад, що хотіли розпилити якісь засоби у зв'язку з боротьбою з коронавірусом, люди дуже злякалися, там Зеленський навіть виступив, що це була неправда. Якщо ви не хочете лякатися всілякої дурні, як розпилення якихось речовин, то читайте МОЗ, офіційні джерела.

Разом із тим відповіді багатьох респондентів указують, що існує певна криза довіри до офіційних джерел. Причини цього зазначаються різні. Для недовіри до повідомлень влади про коронавірус не завжди є причина. У низці випадків це просто результат розчарування.

Ви знаєте, якимось довіри немає. Це те, що наші виступають, наш уряд і наша медицина, але якимось довіри немає. В інтернеті дивлюся. Не довіряю. Шкода, проте не довіряю. По-перше, правду ніхто не скаже. Правду не скажуть. Хотілося б почути хоч якийсь відсоток правди.

Немає довіри тому, що влада обманювала мене все життя починаючи з Радянського Союзу.

Частина людей не довіряють офіційним даним тому, що вважають, що офіційна статистика завжди викривлюється задля якихось цілей. При цьому вони підозрюють як навмисне викривлення даних першими особами (аби не викликати паніки чи, навпаки, залякати людей), так і те, що перші особи можуть бути дезінформовані підлеглими.

Я довіряю статистиці, інша справа, що не вистачає тестів якихось, я розумію, що ці дані можуть бути занижені. Плюс до всього траплялися випадки (бачив сюжет on ТБ), коли в лікарнях лікарі недоотримують засобів власної гігієни: ті-таки маски, санітаїзери, решта. Хоча керівники заявляють, що все чудово, і рапортують урядові. Через це можуть бути якісь перекошування в даних і є привід не довіряти.



Ну, казатимемо так, що людський фактор завжди присутній, наші чиновники викладають інформацію ту, що їм дають їхні підлеглі, так що тому, поки ланцюжком доходить до тих, хто нам цю інформацію доводить, вона, природно, спотворюється. Я так думаю, що завжди, у всі часи було спотворення.

Не дуже довіряю. Мені здається, що дуже спотворюється інформація вбik перебільшення. Що люди, які померли через інші причини, — ставиться коронавірус, про це вже багато хто говорить. І статистика викривлена й перебільшена. Ну, для чого робиться це, я не знаю, звісно, ну, мені здається, що так. Що це більш ніж на половину все неправда.

Не довіряю взагалі. Із тим, що брешуть безбожно. Брешуть як мінімум тому, що дуже багато випадків залишаються недіагностованими, і цифра, яка по Україні зібрана, вона значно нижча, ніж є насправді. Тому це вже брехня. Брешуть просто щоб не допускати паніки. Усе страшніше за цифрами, проте не дуже страшно за ситуацією.

Можливо, наслідком цього є великий запит серед респондентів на додаткову й оперативну інформацію про плани керівництва країни та регіонів на майбутнє, конкретні кроки з боротьби з епідемією, терміни закінчення карантинних заходів. Це допомогло б зробити ситуацію для людей більш визначеною і знизити тривожність.

Якщо чесно, я не розумію, що робить керівництво країни. Тому що те, що відбувається в засобах масової інформації, — це дії, які не мають під собою якогось плану. Тобто я бачу, що в країні немає жодного плану з боротьби з епідемією. Якщо освітлюватиметься цей план — мені було б дуже цікаво.

Коли закінчиться карантин, було б цікаво. Я думаю, це всім зараз цікаво. Але ніхто на це не може відповісти.

Окрема група респондентів не довіряє будь-чій думці й не дослухається до неї. Зазвичай це люди, що звикли покладатися на свої сили, тому до інформації про вірус і епідемію вони ставляться скептично.

Це гарне питання. Так, чия думка для мене важлива. Нема таких у даний момент людей. Я скептично дуже ставлюся, так би мовити, це специфіка мого характеру, я, на жаль, рідко довіряю чийсь думці. Більше звик отримувати інформацію якусь і сам давати думку, так більше я можу сказати. Якійсь одній думці я ніколи не вірю й не довіряю, отак я можу сказати.

Чесно кажучи, маю свою, тому особливо не дослухаюся ні до чий. Ховатися там, чи не виходити з дому, чи ходити там замотуватись у десять масок — у мене такого теж нема. Я нормально пересуваюся містом, ходжу тільки куди мені треба, їжджу куди мені треба. На вулиці маску не вдягаю.

Слід зазначити, що частина респондентів уже з утрудненням сприймають інформацію про коронавірус, боротьбу з епідемією та карантинні заходи. Вони вважають, що її забагато. В інших є потреби в додатковій інформації, наприклад, про тести, їхню кількість, саму процедуру тестування та її доступність у місці їхнього проживання. Люди також хотіли б отримати фінальну і достовірну інформацію про носіння масок і решту профілактичних заходів.

Я просто не розумію мотиву, навіщо саме на вулиці ходити в масці. Я знаю, що це пояснюється тим, що людина, сама про те не знаючи, може опинитися в публічному

місці. Мені це не зрозуміло, і хотілося б дізнатися, чому такий указ було прийнято. На цей момент я не розумію, наскільки готова система охорони здоров'я в Харкові чи в місті, де живуть мої батьки. Я не розумію: якщо буде збільшена кількість захворілих — наскільки якісно можуть надати медичну допомогу мені й моїй родині. Цю інформацію хотілося б отримати.

Люди також потребують інформації з лікарень, де триває боротьба з коронавірусом. Вони хотіли б знати та бачити детальніше, який перебіг захворювання, як його лікують, які за ним ідуть наслідки. Їм бракує історій підготовки лікарень до прийому заражених, репортажів про щоденну працю лікарів, проблем, із якими ті стикаються, їхніх успіхів. Інформація від самих медиків, які працюють із Covid-19, украй затребувана — вона могла б показати, що ситуація хоча б якоюсь мірою під контролем, і водночас розповісти про реальність загроз.

Нам, на жаль, не показують роліків якихось, я знаю, що це дуже страшно, коли помирають люди. Проте багато хто думає, що людина захворіла, на апараті полежала, не вийшла з цього стану, померла. Але перш ніж померти, це дуже страшно, це пекельні тортури, болі і все решта. І про це не розповідають, і люди цього не знають повністю. І це дуже страшно, що вони думають, що це все так минеться. Ні, це так не минеться, і до цього треба серйозно ставитися.

Мені б для заспокоєння життєствердних історій побільше реальних: як підготовлені наші лікарі, як добре відпрацьовані алгоритми прийому таких хворих. Мене дуже сильно лякає кількість заражених лікарів. Отже, навіть лікарі не знають, як убезпечити себе від подібного вірусу. І держава не забезпечила захистом лікарів.

## КЛЮЧОВІ ПОБОЮВАННЯ І СХИЛЬНІСТЬ ДО КОНСПІРОЛОГІЇ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ЕПІДЕМІЄЮ

Природно, що ключовим побоюванням респондентів у період пандемії є страх захворіти. При цьому люди не лише не хочуть хворіти на небезпечне і незрозуміле захворювання із непрогнозованими наслідками, а й побоюються того, що існуюча система надання медичної допомоги в країні не готова їм допомогти. Таким само страхом є страх заразити батьків чи інших родичів або того, що вони захворіють. Фактично більшість, говорячи про хвороби, розраховує лише на себе і на свої ресурси, не покладаючись на державу. Однак з урахуванням низької вивченості вірусу і суперечливих даних про заходи профілактики люди зазнають тривоги, навіть дотримуючись карантинних заходів.

Особисто я чого з епідемією побоююсь? Ну, побоююсь те, що іноді я все одно виходжу на вулицю, купити того-таки хліба, що ось ізаразитись, нібито й дотримуєш усі заходи, проте багато інформації, що вірус плюс бактерії в повітрі літають і дуже довго на поверхні залишаються, щоб якось себе не заразити, самій себе не заразити. Ось цього я побоююсь.

Більш за все переживаю за батьків, тому що вони близькі до групи ризику. За батьків моєї дівчини. Усе. Хотілося б, аби вони не захворіли. Проте якщо раптом, боронь Боже, вони захворіли, то щоб їм надали нормальну допомогу й вони одужали. Це єдине, що мене непокоїть.

Щоб не підхопити цей вірус, за своїх рідних також переживаю, побоююсь, і побоююсь трохи, що в нас, можливо, медицина не настільки, як би хотілось, може справитись на даний час із ситуацією.

Значущим для українців також є побоювання того, що епідемія та пов'язані з нею карантинні заходи викличуть економічну кризу, вплинуть на економіку там, де вони живуть. Люди побоюються зниження рівня доходів, втрати роботи, економічних труднощів. Своєрідним наслідком цих побоювань є також страх того, що економічні труднощі викличуть зростання злочинності і проблеми з безпекою.

Життєвий рівень, звісно наш, знизиться, от. І невідомо, як буде далі, як буде з бюджетом, як будуть виплати, у якій ми ситуації опинимось. Це раз. Друге. Чи будуть далі якісь субсидії, ну, ви зрозуміли, саме матеріальний бік. І, звичайно ж, захворіти боронь Боже.

Та мабуть лише того, що нам стане гірше житися конкретно в Україні. Може зачинитися дуже багато якихось закладів, магазинів, люди припинять займатися тим, чим займалися до того, як була ця пандемія. Ціни підіймуться трохи. Погіршення якихось життєвих якостей.

Я за свої 22 роки мало криз застав, проте настільки глобальної та безвихідної — не було такої. Навіть коли був пташиний і свинячий грип — не було такого прями, аби все зачинялось і нічого не працювало. А зараз дуже багато безробіття і люди, які сидять удома, не всі запаслися й не в усіх є джерела доходу. Тем більше наша область так влаштована, що у нас більша частина — приватний бізнес. Це погано, я вважаю. Треба з цим боротися. Кажуть, що відкриють у наблизий місяць деякі заклади, ближче до 25 числа. У це слабо віриться. Дивився нещодавно про агрономію — люди в шоці, вони



просто виходять на трасу і торгують там. Бо врожай є, гроші вкладено, а попиту жодного немає.

Загальна кримінальна ситуація в країні, тому що в зв'язку із зубожінням населення — явно збільшиться рівень злочинності. У першу чергу пограбування, шахрайство, на вулицях стане менш безпечно, будуть грабувати людей, красти машини.

Особливістю ситуації є також те, що більшості людей її просто нема з чим порівняти: жорсткі карантинні заходи, сила й невизначеність загрози не дозволяють проводити аналогії. Порівнюючи епідемію, люди згадують економічні кризи минулих років, епідемії свинячого й пташиного грипу. Молоді люди взагалі ніколи не стикалися з подібними ситуаціями.

Раніше кризи супроводжувалися саме матеріальними труднощами, де треба було вирішувати матеріальні питання. Тут питання і власної безпеки, і морально-етичні питання, і економічні теж у тому числі. У принципі, вона не має рівних і не має аналогій. Тут задіяний цілий клубок проблем, який зачіпає морально-етичні, матеріальні питання.

На що це схоже? Це схоже, ну, раніше епідемії теж були, але вони були не такого масштабу, SARS, атипова пневмонія. Так не було, сильному розголосу не піддавалося. Проте, я думаю, теж було дуже багато людей, які заражались і помирали, їм не могли надати допомогу.

Цього року в нас загальна економічна криза, однак коронавірус її сильно підсилює. Я гадав, що на початку року буде той самий сценарій, що й 2008 року, проте зараз уже зрозуміло, що ситуація буде набагато гіршою. Мені б не хотілося, аби це був рівень 90-х, я сподіваюсь, до такої ситуації не дійде, здається, такий рівень уже недосяжний. Проте наслідки будуть однозначно серйозніші, ніж криза 2008 року.

Я єдине, що добре пам'ятаю, — це 90-ті, коли я маленька зовсім була, батьки там не знали, як кінці з кінцями звести і їздили там продавали щось, і те я непевно дуже пам'ятаю, і мені тоді в дитинстві здавалося, що сталося серйозне щось, зовсім усе буде погано. Ну, ті, що пізніше траплялися, кризи я вже, чесно кажучи, повз мене вони якось пройшли, навіть, чесно кажучи, не можу сказати.

Найважливішим чинником, що викликає тривогу, є невизначеність, яка підсилюється тим, що в ситуації, яка склалася, немає якогось прикладу, кращої практики, досвіду та надії на допомогу ззовні — усі країни світу стикнулися з однаковою загрозою і долають її власними силами.

О, це ні на що не схоже. Реально це не схоже ні на що, тому що кризи, із якими я стикалася раніше, вони торкалися, як правило, однієї моєї окремо взятої країни. Наприклад, криза 14-го року. Наразі мова йде про те, що безпечно не почуватися в жодній країні світу. І навіть ті країни, які традиційно у нашому розумінні вважались успішними, із певним рівнем добробуту і так далі, і тому подібне, ці країни зараз перебувають у вельми поганому положенні, і це не додає впевненості. Тому в мене нема з чим порівнювати.

Схоже на те, що ти не знаєш, що буде завтра. Коли я вступала до університету, і то вночі просто сидиш і чекаєш результатів — пройшов ти чи не пройшов, — і від цього залежить твоє майбутнє, і ти не знаєш, що буде і як буде завтра. Це схоже на те відчуття, бо просто не знаєш, що може трапитись.

Разом із тим частина респондентів відзначають, що українці звикли переживати кризові ситуації, і тому налаштовані більш оптимістично. Тверезо оцінюючи перспективи і можливі негативні наслідки епідемії та карантину, вони тим не менш упевнені, що це тимчасове явище і його також подолають.

*Якщо брати бік саме медицини, я не знаю, наскільки це можна порівнювати, але можливо, дотично можна порівняти з трагедією на Чорнобильській станції, коли було задіяно багато медиків і система охорони здоров'я була перенасичена хворими людьми, яким треба було допомогти. Якщо брати з точки зору економіки, то періодично (7-8 років) трапляються кризи, які так чи інакше торкаються України. Це може бути світова криза, може — внутрішня українська, кілька революцій ми пережили.*

*Ну, навіть не знаю, чесно кажучи, на що вона схожа. Не знаю, ми ж багато пережили, у кінцевому підсумку в нас же був 91 год, коли нам видавали ось ці от картки мільйонні. Розумієте? Зараз цього немає. Зараз люди краще живуть і краще харчуються, незважаючи ні на що. Ось, тому порівняти кризу навіть із кризою восьмого року, коли в нас долар різко підскочив. Гроші завжди заробити можна, якщо хочеш заробити, тобто треба працювати.*

На оцінку респондентів період відновлення може взяти кілька років, але при цьому респонденти розуміють, що він залежить від багатьох чинників. У цілому більшість опитаних так чи інакше оптимістично оцінюють те, як Україна проходить кризу, і дії влади. Деякі респонденти очікують, що епідемія дасть поштовх розвитку медицини й системи реагування на надзвичайні ситуації. Водночас багато хто усвідомлює, що на перебіг епідемії сильно впливають дії самих людей.

*Звісно, ми все це успішно переживемо протягом двох-трьох, може півтора-двох років, ми це переживемо, відновимося. Просто коли економіка перебуває в такій екстремальній ситуації, то це, звісно, впливає на багато чинників, економічно, на банківську сферу впливає. Проте зате я чомусь, що це дасть поштовх до розвитку нашої медицини і до проведення медичних реформ. Я думаю, після цієї пандемії у нас буде стрибок медицини.*

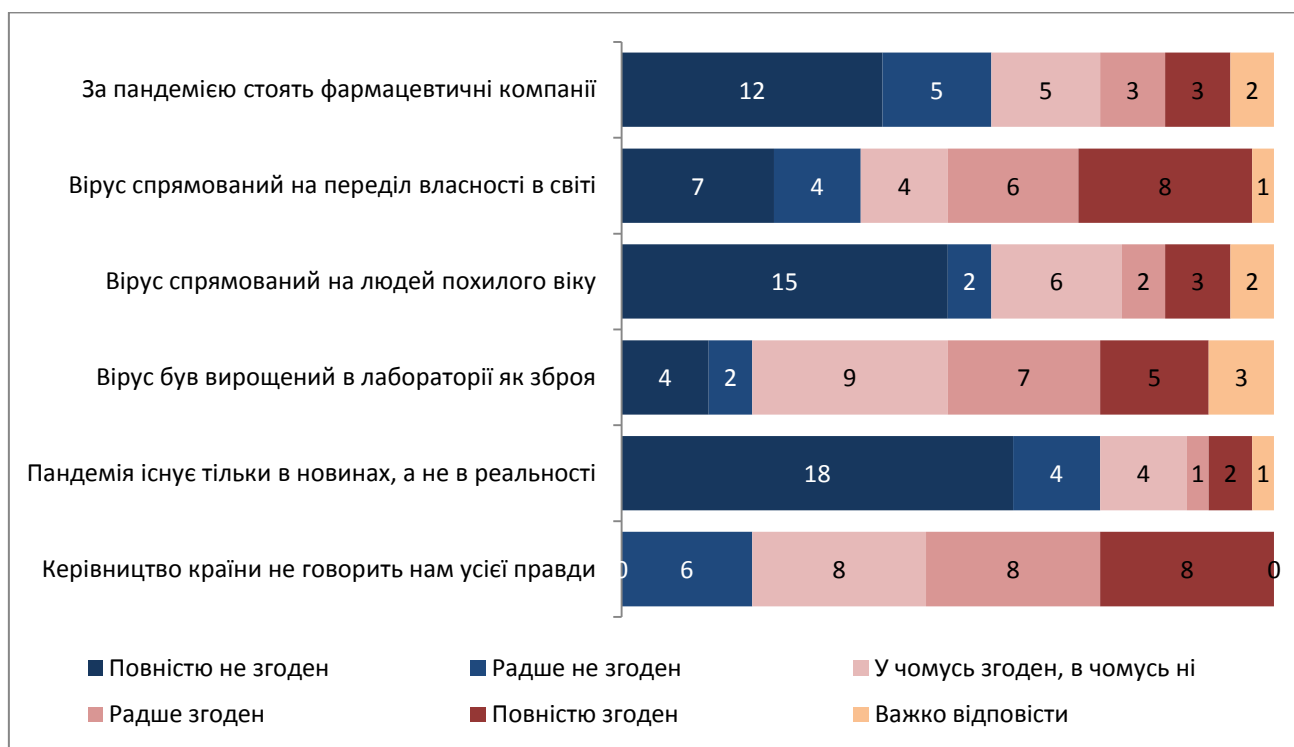
*Важко. Тому що українці, по-перше, не звикли, напевне, когось слухатися, звикли порушувати закон. Люди не звертають уваги ні на які застереження. Вони як гуляли, так і гуляють, дітей виводять на площадки, рвуть обмежувальні стрічки, скільки я бачу з маленькими дітьми без масок, з немовлятами прямо без масок ходять ніяк не захищеними. Думають, що їх це просто не стосується.*

*Я вважаю, що в даному випадку влада діє краще, ніж саме суспільство. Суспільство поводить нецивілізовано, погано, неслухняно. Ситуацій багато можна наводити, як люди не хочуть дотримувати карантин. Люди поводяться з викликом. Суспільство відстає, мені здається, від того, чого вимагає час.*

*Мені здається, що багато людей (це, судячи з новин, які пішли до церкви) ставляться до цього нерозсудливо та легковажно. Деякі, навпаки, постійно про це думають і турбуються. Суспільство, кожна людина по-різному ставляться до цього.*

У ході дослідження було вжито спробу вивчити, наскільки респонденти схильні довіряти конспірологічним поясненням ситуації, що склалася довкола пандемії коронавірусу. Під час інтерв'ю кожен отримав можливість оцінити, наскільки він згоден із різними твердженнями, що описують поширені конспірологічні теорії (Рис. 1).

РИС. 1 ДУМКА РЕСПОНДЕНТІВ ЩОДО КОНСПІРОЛОГІЧНИХ ПОЯСНЕНЬ ПОДІЙ НАВКОЛО ПАНДЕМІЇ COVID-19



При обробці даних кожному твердженню присвоювалося відповідне значення<sup>1</sup>, що дозволило потім прорахувати індекс згоди<sup>2</sup>. Це дозволило порівняти ступінь підтримки різних висловлювань одне з одним.

ТАБЛИЦЯ 1. ЗГОДА РЕСПОНДЕНТІВ З РІЗНИМИ КОНСПІРОЛОГІЧНИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ

	Повністю не згоден	Більше не згоден, ніж згоден	У чомусь згоден, у чомусь не згоден	Більше згоден, ніж ні	Повністю згоден	Утруднююсь відповісти	Індекс згоди (Із)
Керівництво країни не каже нам усієї правди	0	6	8	8	8	0	0,6
Пандемія існує лише в новинах, а не в реальності	18	4	4	1	2	1	-1,16
Вірус був вирощений у лабораторії як зброя	4	2	9	7	5	3	0,23
Вірус скерований на людей	15	2	6	2	3	2	-0,8

<sup>1</sup>Повністю не згоден— «-2». Більше не згоден, ніж згоден — «-1». У чомусь згоден, у чомусь не згоден — «0». Більше згоден, ніж ні— «1». Повністю згоден— «2». Утруднююсь відповісти— «0».

<sup>2</sup>Індекс згоди було розраховано за формулою:  $I_z = \frac{\sum p_i x_i}{\sum p_i}$ , де  $p_i$ —кількість респондентів, що обрали варіант відповіді,  $x_i$ — значення відповіді.

похилого віку							
Вірус скерований на перерозподіл власності у світі	7	4	4	6	8	1	0,13
За пандемією стоять фармацевтичні компанії	12	5	5	3	3	2	-0,66

Дані індексів показують, що найбільшу підтримку серед респондентів отримали висловлювання «Керівництво країни не каже нам усієї правди» (16 респондентів), «Вірус був вирощений у лабораторії як зброя» (12 респондентів), «Вірус скерований на перерозподіл власності у світі» (14 респондентів) (Таб.1).

Ну, тобто, пандемії нема, є захворюваність, є якийсь сезонний грип, алергія чогось там, але не більше. Лабораторно вирощений — це згодна, ну, не знаю, як зброя чи для якихось інших цілей, тому тут більше згодна, але не знаю, чи як зброя, проте лабораторно точно. Скерований на перерозподіл власності у світі — тут скоріше згодна, що на перерозподіл власності. Я ж кажу, що більш політичні й економічні якісь ігри. Фармацевтичні компанії за ними стоять, ну, утруднююсь відповісти. Не знаю, фармацевтичні чи якісь інші, проте однозначно, що це пов'язано. Ну, підґрунтя якесь є не медичне, однозначно.

Додатково були розглянуті висловлювання групи респондентів<sup>3</sup>, найбільше схильних до конспірологічних пояснень. Серед загальної кількості було виділено групу таких, хто погодився з трьома та більше конспірологічними твердженнями. У віковій групі старше 60 років кожен опитаний погодився щонайменше з одним конспірологічним твердженням. Слід зазначити, що в цих людей інтернет є як мінімум таким само важливим джерелом інформації, як телебачення, а іноді і єдиним. Опитані використовують інформацію, отриману через новинні стрічки, розсилки в месенджерах, стежать за блогами в ютубі.

Аналіз відповідей показав, що люди ця категорія високо оцінює свою відповідальність за свою безпеку в ході епідемії та впевнена, що все, або майже все залежить від них самих та зумовлено їх поведінкою. Як і інші респонденти вони посиляються на кризи попередніх років, деякі - готуються до «гірших сценаріїв», закупають заздалегідь продукти та ліки; деякі – концентруються на профілактичних мірах, іноді навіть вигадують свої варіації.

Свої руки я захищаю, коли виходжу з дому, звичайним милом. Знаєте, як? Я намилю господарським милом руки трохи вище кисті, до середини і даю милу засохнути на руках. Залишається така плівка, яка абсолютно не відчувається. Вона захищає не гірше, ніж гумові рукавички і своєю рукою до чого б я не торкався, ніяка бактерія, ніякий бруд не проникне до шкіри, а прийшовши додому, сполоснувши руки, все змивається.

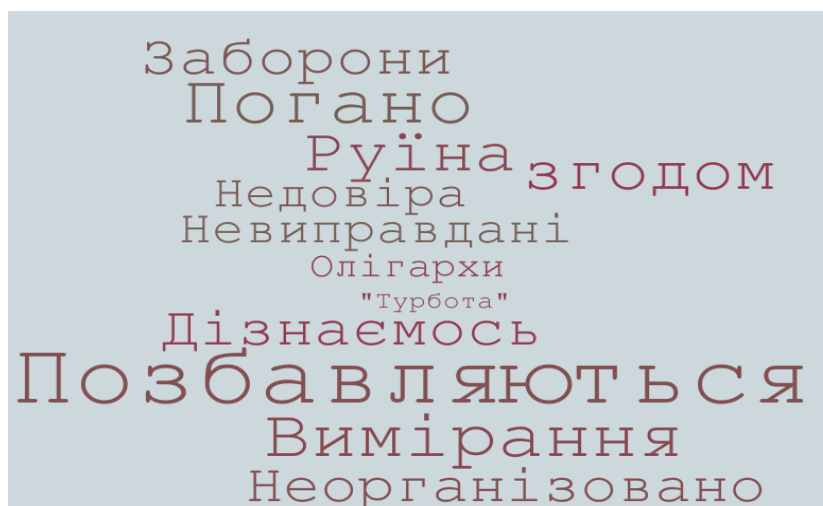
Можна висунути обережну гіпотезу, що ті, хто звик розраховувати лише на себе в кризовій ситуації, більш сторожко ставиться до зовнішнього світу і схильний до

<sup>3</sup>Кількість - 7 осіб; серед них - 5 жінок, 2 чоловіки; 4 особи – старші за 60 років, дві – до 35 років, одна – 36 -59 років.

підозр<sup>4</sup>. Певною мірою готовність покладатися тільки на себе і свої сили є наслідком недовіри органам влади, їхнім діям та мотивам. Так, респонденти цієї категорії не довіряють офіційним джерелам та не вважають офіційну статистичну інформацію достовірною.

Також, вони вважають дії влади неорганізованими, невиправданими та неефективними; вважають карантинні заборони надмірно суворими; не вважають дії влади мотивованими турботою про громадян; бачать в діях влади «розбірки олігархів», або бажання «позбавитись» від частини громадян. Ключові тези, що були висловлені цією групою, наведені в облаці тегів (РИС 2).

**РИС. 2 ОБЛАКО КЛЮЧОВИХ ТЕЗ «КОНСПІРОЛОГІВ» ЩОДО ДІЙ ВЛАДИ**



«Вірус скерований на людей похилого віку»? Думаю, що так. Їм чистка потрібна, їм потрібна чистка планети, території без людей. Не лише похилого віку, а й послаблених, хворих, зрозуміло. «Вірус скерований на перерозподіл власності у світі»? Це теж правда. Я згодна повністю. Аби обвалити економіку, потім узяти все до своїх рук на геть інших умовах уже. Далі: «За пандемією стоять фармацевтичні компанії». Вони причетні до цього. Звісно причетні. Вони керовані, ці фармацевтичні компанії. Це не від них виходить. Вони лише інструменти в руках інших людей.

Люди старшого віку(60+), що увійшли до цієї групи, схильні погано оцінювати дії влади і не довіряють їй. Разом із тим частина респондентів готові включитися до волонтерської допомоги, а частина — ні. Також не було виявлено зв'язку готовності прийняти конспірологічні пояснення з тривожністю.

Вірус був вирощений у лабораторії як зброя. Чесно, я згоден із цим тому, що це ж усе пішло з Китаю, а там перенаселення велике. Я думаю, це спеціально було зроблено, аби прибрати якусь частину населення, тобто старих, зрозуміло. Проте, мабуть, китайці самі не очікували такого витоку вірусу по всьому світу. Від початку, я думаю, там на людей похилого віку орієнтир був. Через пандемії будують фармацевтичні компанії. Теж думаю, що я згоден, так.

<sup>4</sup> Вибірка недостатня, аби підтвердити чи спростувати гіпотезу.



## ВІДЧУТТЯ ОСОБИСТОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Більшість респондентів розуміють, що їхні можливості змінити ситуацію вкрай обмежені. Однак за цих обставин вони поділяються на дві категорії. Перша — це ті, хто вважає, що вони ні на що не впливають, усе, що відбувається, ніяк не залежить від їхніх дій, і їм треба лише підлаштовуватися під обставини, що змінюються. Інша категорія респондентів — ті, хто вважає, що слідування правилам карантину (зменшення контактів, обробка рук, носіння маски) — це відповідальна поведінка, яка знижує можливості розвитку епідемії, і вважають це своїм внеском у боротьбу з вірусом. Деякі респонденти також вживають зусиль, спрямованих на те, аби підключити до таких моделей поведінки інших людей — частіше за все родичів, надають посильну допомогу іншим людям. Проте у той же момент більшість розуміє обмеженість такого внеску, оскільки бачить поведінку інших людей, що ігнорують правила карантину.

*Я можу дотримувати карантин, я можу вплинути на те, щоби мої родичі й знайомі дотримували карантин і тим самим не сприяли поширенню вірусу. Може бути,десь якісь гроші дати на маски, але поки я можливості великої не бачу в цьому.*

*Я можу робити те, що залежить від мене: не порушувати правила карантину, не ходити в громадські місця, зараз не йти до церкви, носити маску. Я все-таки вважаю, що вона потрібна, бо ми не знаємо, хворі ми чи ні. Стежити за собою, мити руки, ізолюватися, менше спілкування.*

*Ми повністю, наприклад, заборонили виходити будь-куди своїм батькам похилого віку і забезпечуємо їх усім необхідним. На мою думку, саме для мене на сьогоднішній момент це найголовніше. Плюс я, прикладом, я планую взяти участь у допомозі, я вже надала пасивну допомогу й іще планую надати допомогу лікарям онкологічного центру, обласного онкологічного центру, які повністю позбавлені допомоги держави у подібній ситуації. А лікарі-онкологи не можуть припиняти свою діяльність, бо рак не може зупинитися і перерізувати, поки буде коронавірусна інфекція в нас буятиме.*

*Я проводжу роботу з людьми. Говорю, що треба ходити в масці, дотримувати відстань, сидіти вдома, узагалі нікуди не виходити, менше перебувати там, де багато людей. Таку роботу проводжу.*

Водночас практично всі респонденти вказали, що їхня особиста безпека під час епідемії повністю залежить від них. Очевидно, що для значної кількості респондентів це пов'язано з низькою довірою до системи медицини і слабкою надією на те, що їм хтось зможе допомогти в разі зараження. Дотримання правил безпеки й профілактичних заходів вони вважають найважливішим у забезпеченні власної безпеки набагато більшою мірою, ніж внесок у безпеку громади.

*Усе залежить від мене, від охорони здоров'я залежить не сильно. Так, якщо потрібна вже зовсім така, конкретна медична допомога, як та сама вентиляція легень і так далі, проте, знову ж, таких випадків, я думаю, небагато. В основному залежить від самого себе.*

*Ну, напевно, моя безпека. Тобто дотримувати ось ці от правила, і, мабуть, вона впливатиме. Сам себе не вбережеш — ніхто тебе не вбереже, пробач, не буду носити маску, не буду вдягати пальчатки, не буду мити руки, відповідно, ніхто нічого не зможе зробити, окрім мене самої.*

Частина респондентів усе ж вважають, що значною мірою їхня безпека під час епідемії залежить і від зовнішніх обставин, на які вони не можуть впливати.

За великим рахунком, від мене дуже багато **не залежить**, а залежить від людей, які там придумують вакцину, а я можу лише, нібито, не сприяти поширенню цього вірусу, ото й усе.

Єдине що, я не можу вплинути на ситуацію, якщо я чи мої близькі захворіють коронавірусом і це вимагатиме ушпиталення. За всіма рештою параметрів я можу впливати.

Ми ізолювалися, проте ми не можемо себе вберегти. Ми не знаємо, чи здорові люди, які працюють на кухнях ресторанів, що постачають їжу, чи там люди, які доставляють воду. Ну тому, не знаю. Не думаю, що ми можемо якось себе вберегти.

Усі респонденти відзначили, що з початком епідемії були змушені змінити звичний їм розклад життя. Постійне використання санітаїзерів, масок і пальчаток стало новою щоденною реальністю для всіх. Респонденти зазначають, що підсвідомо вибудовують свої маршрути так, аби обійти людей, чи дистанціюються від них у магазинах і чергах, не користуються ліфтом і громадським транспортом.

Так, сталися мимохіть. Мимохіть ловиш себе, що ось ця дистанція в супермаркетах, чи, припустимо, по дорозі йдеш і назустріч тобі людина, навіть намагаєшся відійти, за траєкторією якоюсь. Усе одно підсвідомо це змінює.

Розклад дня мій змінився на 100 %, це точно. Тобто я, ну, я в неволі, будемо так говорити. Проте я її дотримую. Подобається мені, не подобається — я переглянула свої погляди. Ну якомога менше виходити на вулицю — це раз. По-друге, якщо я все-таки виходжу на вулицю, це — маска, пальчатки та антисептик у руці, паспорт обов'язково. Ось що ще. Ну й усе. Я дотримую все, що є, головне дотримання — менше виходити на вулицю. А якщо виходиш, то дотримуй усе решта.

У мене горить лампочка в лобі про те, що треба обов'язково не торкатися обличчя, про те, що треба мити руки після того, як ти прийшов із вулиці, бризкати санітаїзером, не підходити до людей. Звичайно, ти одразу починаєш розуміти, що якщо ти сам не заразишся, то можеш когось заразити, тобто ти дотримуєш дистанцію і без нагальної потреби на вулицю не виходиш. Звичайно, це вплинуло. Дотримуючись усіх заходів обережності, усіх інструкцій — звісно це змінює життя. Навчився прочиняти двері, не торкаючись руками, не підходити до людей, навчився гуляти на балконі.

Респонденти також зазначили, що стали набагато більше часу проводити вдома, відмовилися від відвідин громадських місць або скоротили кількість таких відвідин. Також практично всі стали уважніше стежити за новинами, пов'язаними з коронавірусом, причому як за національними, так і за закордонними.

Перестала виходити надвір, перестала спілкуватися з усіма. Поведінка така: вдома сидиш, слідкуєш за новинами. Одним словом, більше цікавлюсь новинами, удома перебуваю, тобто нічого такого не відбувається, і з моїм звичайним ритмом життя це кардинально зовсім інакше тому, що так: працювати, робота, школа. Зовсім інакші обов'язки, а тут усе як зупинилось, тому воно зовсім все по-інакшому відбувається.



Респонденти дотримуються профілактичних і карантинних заходів через різні мотиви. Звичайно, у першу чергу це побоювання заразитися й заразити близьких (особливо батьків і родичів старшого віку). Що цікаво, це побоювання присутнє навіть у респондентів, що критично налаштовані стосовно карантину. Почасти ці побоювання пов'язані з недовірою до системи медичного забезпечення в країні — люди просто не вірять, що їм зможуть допомогти у разі хвороби.

Ну, напевно, страх перед тим, що перед загрозою хвороби, що я можу те принести додому, до мами, до тата. Наприклад, якщо мій імунітет це поборе, то не знати, чи моєї мами імунітет це поборе.

Ну, карантинні заходи, тому що, ну, не хочеться захворіти самій. Не хочеться, тому що ми не знаємо: може, ми і є носії, у нас протікає це в легкій формі. І ти вийшов на вулицю, поспілкувався з сусідами, з родичами, а особливо якщо це людина похилого віку, і ти її заразив, це буде дуже страшно, це буде страшно дуже.

А в умовах знов-таки нашого медичного обслуговування, на мій погляд, для простих пересічних громадян — це найголовніше правило.

Іншим мотивом дотримувати заходи профілактики є підпорядкування зовнішнім вимогам: частина респондентів слухняно виконують адміністративні вказівки, видані державою і місцевою владою на період карантину. Почасти тому, що «так заведено», почасти — через побоювання санкцій.

Я дотримую носіння масок на вулиці, оскільки був виданий такий указ, який обов'язково треба виконувати.

Я думаю, що це власна свідомість. Тому що якщо все-таки в умовах епідемії було ухвалене рішення централізоване, треба все-таки дотримувати, тому що інакше воно матиме ще негативніший характер, ніж уже має. І почнеться безлад. Ми все-таки мусимо, як би ми не ставилися до цього.

Чесно кажучи, не хочеться платити штрафи. Лише це.

Побоювання, що мене модуть покарати, я законослухняний. Якщо сказано — я роблю.

Більшість респондентів указують, що в них є достатня кількість масок, санітайзерів, мила для того, аби дотримувати профілактичні заходи тривалий період. Частина опитаних зазначили, що в певний період маски та санітайзери було важко придбати, але можливості дістати їх залишалися завжди. Саме із цим пов'язане те, що на початку карантину більшість опитаних робили запаси, проте, як вони зазначають, зараз необхідність у цьому відпала.

Я думаю, так. Маски, лимонами закупився, чай п'ю з лимонами. Так, маски, антисептики. Протираємо підлогу і зранку, і ввечері, і в обід, 3 рази.

Усього вистачає, санітайзерів багато. Я постійно ще докупаю. Вони зараз є практично всюди. Із масками теж проблем немає. У принципі, зараз є кілька штук, я не роблю якогось запасу, тому що зараз вони всюди продаються. Тобто за необхідності піти до супермаркету купити продукти, у тому-таки супермаркеті, за необхідності можна купити маски. Це все є. Ясна річ, мило антисептичне, антибактеріальне точніше, це теж є.

Я вважаю, що в мене є все. У мене є достатня кількість антисептику, у мене є маска, у мене є мило, доступ до проточної води, я провітрюю приміщення, є санітайзери, достатня кількість серветок. Усе є. Достатня кількість їжі, що дозволяє мені часто не виходити в магазин.

Усі респонденти зазначили, що в разі захворювання вони тією чи іншою мірою готові до повної самоізоляції. І хоча більшість готова безумовно прийняти її умови на час хвороби, частина опитаних вказують, що для них самоізоляція може викликати певні труднощі.

Я готов, звісно. Якщо виявлять симптоми, то я готов відповідально підходити до цього. Єдине, що доведеться ліки закупити, а все решта... я постараюсь замовити доставку, для того щоб не виходити в такій ситуації.

Частково готовий. Тому що наразі, як то кажуть, трошки проблема з грошима є... відповідно... змінить. Продукти потрібно купляти буде, закупити. Ну, але, в принципі, це все реально. Тобто готовий, іншими словами.

До самоізоляції я не готова, тому що я проживаю з батьками і в нас нема де самоізолюватися. Але в принципі, якщо би така міра необхідна була, то я би щось, я би оплатила, напевно, лікарню чи якомусь там закладу.

Я готова, якщо будуть якісь соціальні виплати, прикладом.

Більша частина респондентів зробили певні запаси продуктів і ліків на випадок негативного розвитку подій. Слід зауважити, що така поведінка не пов'язана із загрозою саме епідемії, а є традиційною для загрози будь-якої кризи — війни, девальвації, інших соціальних потрясінь. Частина людей відзначили, що в них завжди є певний запас, який вони просто поповнюють час від часу — люди звикли жити з очікуванням чогось гіршого. Разом із цим кілька респондентів визнали, що ставляться до створення запасів скептично, і вказали, що не бачать сенсу запасати щось, що є у відкритому доступі.

Небагато. В основному діти для мене запасли. Так, ліки в мене завжди є. Я їх беру завжди про запас, навіть якщо це й не епідемія. Ну, я людина така, аби ліки у мене завжди були наявні.

Я запасалася продуктами, але в першу чергу ми запасалися продуктами, мийними засобами, ми запасалися, бо в нас дві собаки, ми запасалися кормом для собак для того, щоб цього вистачило хоча б, скажімо там, на 3 тижні.

Звісно. Коли з'явилася вірусна небезпека в Україні — я, як і всі люди, розумів, що, можливо, доведеться самоізолюватися або обмежити появу на вулицях — відповідно треба запастися препаратами для лікування ОРВІ. Зробив закупи й усе.

Макаронами, консервами. Відповідно такі продукти, як хліб, масло, овочі, закваски, там, шпроти, тобто консерви, відповідно. Тому що вони можуть стояти. Саме необхідне. Купляв мийні для миття посуду, для, відповідно, ганчірочки, губки, такі, необхідні речі. Зараз стараюсь нічого іншого не купляти.

Я потім потихеньку стала підкупати потрошечку. Продуктами трішки. Гречка, рис, макарони, олія.

Ресурси більшості респондентів для того, щоб тривалий час перебувати на карантині, не таківже й великі: частина не має їх узагалі і напряму залежить від

працюючої економіки, частина зможе протриматися щонайбільше 2-3 місяці. Однак ключовим питанням, що викликає тривогу в людей, є те, що неможливо прорахувати ані тривалість періоду «проблем», ані можливих наслідків (як економічних, так і епідеміологічних). Розраховувати виключно на свої заощадження люди також побоюються, оскільки не раз стикалися з обвалами в банківській системі, інфляцією та втратою коштів.

*Дивлячись на скільки може затягтися ця криза. Ну можливо, не знаю, пару місяців протримаємось, а далі не знаю, не можу сказати, що є достатньо ресурсів.*

*Ох, дуже складно, бо складно прорахувати, наскільки глибокі будуть ці самі негативні наслідки. Ну, може бути, процентів на 40. Мається на увазі підготуватися, чи буде можливість, наприклад, забезпечити себе і своїх близьких, чи буде така матеріальна можливість після кризи, яка обов'язково буде, економічної кризи після коронавірусної інфекції.*

*Дивлячись що мається на увазі. Адже ресурси можуть миттєво обвалитися. Вони можуть зробити таку диверсію, що ось зараз у банківській сфері, припустимо, і всі ці «подушки безпеки» так звані грошові можуть перетворитися на ніщо.*

## ОЦІНКА ДІЙ ВЛАДИ

При оцінці дій влади, скерованих на боротьбу з коронавірусом, думки респондентів розподілилися від схвалення до неприйняття. Так, частина респондентів приймає дії влади, вважає їх так чи інакше успішними. Можна зазначити, що критеріями успішності виступають формальні вимоги до дотримання карантину— закриття базарів, підприємств, скасування занять, масових заходів, обмеження роботи транспорту. Слід відзначити, що часто респонденти оцінюють дії місцевої влади вище, ніж національної, — при цьому вони посиляються на місцеві програми доставки продуктів людям похилого віку, закупівлю апаратів ШВЛ.

*Усе правильно роблять, жодних претензій немає. Я вважаю, що теж усе правильно роблять. Позачиняли ринки, пішли на поступки —у супермаркетах є нацгвардія, не лише поліція працює. В Ухані теж армію вводили, правильно роблять.*

*Мені здається, що вживаються всі необхідні заходи. Тому що якби це не було так серйозно, не зачинили б метро. Після цього залишився громадський транспорт, але захворюваність все одно зростала, тому те, що скасували повністю його, лише зробили для спецперсоналу, я вважаю, що влада ухвалює всі необхідні рішення і рано чи пізно все-таки пандемія закінчиться.*

*Щодо цього питання, мені здається, що приймаються якісь дії, у принципівони адекватні. Мені здається, це основне, основний пункт, обмеження, ці от, наприклад: закриття метро, там де мільйон людей одне з одним перетинаються, там, закриття якихось концертів, заходів, там, не знаю, футбольних матчів. Тобто ті заходи, які повинні були проводитися, вони закриті і не проводяться, я вважаю це правильним рішенням.*

*Рахую, що добре справляється. Даю хорошу оцінку, п'ятірку діям влади. Місцева влада? Теж, мабуть. Мені мало що відомо, але думаю, що теж добре справляється.*

Інші категорія опитаних не приймає дії влади. При цьому причини неприйняття можуть бути різними: наприклад, респонденти вважають, що влада занадто затято стала до справи, що веде до зайвих і суперечливих обмежень, занадто суворих заходів карантину, наступної економічної кризи.

*Я вважаю, що наша держава у боротьбі з епідемією діє так, що права рука не знає, що робить ліва. Якщо, припустимо, я не розумію, чому можна дозволити роботу одних і заборонити іншим. Чим ринок будматеріалу більш небезпечний за ринок запчастин? Ось це для мене незрозуміло. І якщо покопирсатися, можна знайти дуже багато суперечливих, геть незрозумілих ось цих от.*

*Геть позбавлені сенсу ті самі заборони і рішення. То дозволили 10 осіб їхати в тролейбусі, потім вирішили й дозволили 20, тепер ще трохи піку почухали й сказали, що на кожне сидяче місце може сідати людина.*

*З точки зору охорони здоров'я тут просто безлад:з одного боку, ми дуже швидко всі зреагували, запровадили карантин і тощо, тощо, проте через брак жорсткості ми карантин цей змушені подовжувати, подовжувати, тобто він якийсь, з одного боку, нібито є, а з іншого боку— більше впливає на економіку і не сильно впливає на самий рівень захворюваності.*

Також дії влади визнаються респондентами неприйнятними через неорганізованість, відсутність стратегії та несвоечасність. За умов невизначеної загрози люди чекають від влади зворотного— чіткого плану дій, упевненості, прорахованої перспективиподолати кризи.

Нема стратегії, нема далекоглядності, нема планів на майбутнє. Ось як би розвивалися події. Якщо так розвиватимуться події —ми діємо ось так, якщо так —отак. Нема стратегії поведінки. По-друге, наша держава накрадена, нема фінансів, а ті фінанси, що є, докрадають. Нема фінансових можливостей і нема бажання жодного. Є лише бажання відмазатись, засвітитися на екрані, щось там красиво розповісти, аби відчепилися.

Мені здається, вони сумбурні. Я не бачу чіткого плану ніби, ну, от сумбурними. Тобто я не бачу чіткого плану та його реалізації. Я бачу низку рішень, які суперечать одне одному. Дуже багато рішень спізнілих, дуже багато рішень передчасних. Тобто я не бачу чіткості.

Частина респондентів вважає, що органи влади не роблять того, що мусять: прикладом, не забезпечують населення засобами захисту, доступом до тестування, у лікарнях недостатньо обладнання, бо медики не забезпечені необхідним та фінансами.

Знають, що розкрадали маски,— не притягли до відповідальності. Знають, що йдуть юрми заражених людей —жодної обсервації. Належних дій не вживають. Карантин жорсткий оголосити було простіше за все, але за медиків не потурбувалися. Вчасно кошти не виділили. Грубо кажучи, бардак. Але! Те, що хоча б дали команду на карантин і якимось людям розсередили, цим самим вони зробили хоч щось. Вони не дали можливості одночасно цьому спалахнути й забити всі лікарні.

Для частини опитаних така оцінка — прямий наслідок низької довіри до влади в цілому. Також низька оцінка дійвлади часто пов'язана з негативним станом медицини в Україні, і в цьому випадку чинна влада фактично успадковує відповідальність попередників.

Вони, пробачте, недопрацьовують. Неорганізовано. Повна руїна в нашій медицині. Наша стара медична система була розвалена, а нова теж якось незрозуміло як працює. У результатів нас зараз якісь страшні наслідки. Наші медики незахищені. Зараз це все відбувається настільки хаотично. Буквально в усіх районах дуже багато захворілих зараз медиків. Так про що це ще можна сказати? Ставлення нашої влади.

Оцінка не дуже добра. Через те, що ми не підготовлені ні до чого, у нас нічого не готове, немає захисних засобів, лікувати людей нема чим. Тут лікарів захистити нема чим. Я розумію, що для цієї хвороби не придумали лікування, проте апаратив дихальних немає навіть. Це все страшно, від цього теж тривожися.

Деякі взагалі вважають, що дії влади ведуть до погіршення ситуації, тому що так і задумано чи хтось наживається на кризі.

Я його оцінюю, я даю йому вищий бал, хоча вони переслідують геть не ту мету, з моєї точки зору. Вони переслідують мету, аби ми повимирали, але ми по-справжньому подолаємо це з великою користю для себе.

Респондентам було запропоновано оцінити, наскільки вони вважають заходи, пов'язані з пандемією, виправданими і корисними в Україні. Оцінка проводилась за



шкалою від одного до п'яти (де 1 — зовсім неефективно, 2 — скоріше неефективно, 3 — у чомусь ефективно, у чомусь ні, 4 — скоріше ефективно, а 5 — дуже ефективно).

Дані показують, що найефективнішими заходами респонденти вважають саме ті, що було прийнято в першу чергу: скасування масових заходів, ізоляцію прибулих з-за кордону та карантин у навчальних закладах. Доплати лікарям також оцінені людьми як у край ефективний захід (Рис. 3).

Найменш ефективними визнані заборони відвідувати парки та сквери, обмеження роботи бізнесу й ринків та зміну бюджету країни. Для багатьох людей необхідність заборон відвідувати парки, а також роботи дрібного бізнесу є неочевидною та необґрунтованою, особливо з урахуванням непослідовності дій влади в цій сфері. Що стосується бюджету, то люди просто не знають, які зміни в ньому відбулися.

**РИС 3. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ, ЗАПРОВАДЖЕНИХ УРАДОМ ТА МІСЦЕВОЮ ВЛАДОЮ ПІД ЧАС ЕПІДЕМІЇ COVID-19 (кількість респондентів)**



Дані було також узагальнено та зведено до індексу ефективності<sup>5</sup>, показники якого перебувають у межах між 5 (максимальна оцінка) та 1 (мінімальна оцінка).

**ТАБЛИЦЯ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЙ ВЛАДИ ЩОДО ПОДОЛАННЯ КОРОНАВІРУСУ**

Ранг	Індекс ефективності	Захід
1	4,8	Скасування масових заходів
2	4,7	Доплати лікарям
3	4,6	Ізоляція прибулих з-за кордону
4	4,5	Карантин у дошкільних та навчальних закладах
5	4,1	Відстрочення податкових виплат
6	4,0	Припинення транспортного сполучення між містами та країнами
7	4,0	Заборона дітям з'являтися на вулиці без дорослих
8	3,9	Заборона відвідувати дитячі й спортивні майданчики
9	3,7	Обов'язкове носіння маски в громадському місці
10	3,7	Заборона виходити на вулицю без вагомих причин
11	3,5	Скасування роботи громадського транспорту в населених пунктах
12	3,4	Зміна бюджету країни
13	3,4	Обмеження роботи бізнесу й ринків
14	3,1	Заборона відвідувати парки, сквери

Разом із тим індекси всіх згаданих заборон складають не менше 3, що означає, що у свідомості більшості респондентів вони так чи інакше є ефективними (Таб.2).

Оцінюючи заходи, яких було вжито органами влади для запобігання епідемії в країні, респондентів казують на те, що ті були правильними, але недостатньо рішучими і невчасними. Так, люди високо оцінили те, що держава потурбувалася про те, аби повернути своїх громадян з інших країн до закриття кордонів, однак розчаровані непоміркованістю заходів обмеження й карантину для прибулих. Опитані в цілому задоволені запровадженням обмежень у торгівлі, роботі релігійних установ, шкіл, але разом із тим відзначають, що заходи або запізнилися, або їх дотримання недостатньо контролюється.

Я скажу, що правильно закрили кордон, люди вільно не пересуваються і не розносять. Карантин вчасно запровадили, тому що з досвіду інших країн, тієї-таки Італії, могли все-таки затягти. Повернули з-за кордону людей, не залишили там. Може, звісно, для нас це й гірше, що вони повернулись, але нам кажуть, що вони на обсервації.

Пустити тисячі людей з-за кордону і не підготувати для них якісь приміщення, у яких би вони могли пройти карантин, і протестувати їх за цей час. От геть не готова держава до цього. А потім з'ясовується, що ось ці, це Чернівецька в нас найбільша, і Київська область, більше за всіма заражень. Тому що люди приїхали з заробітків, тому що люди мотилися за кордон туди й назад, це Київ — столиця, у справах. І зараз уже, розумієте, цей процес пішов, його не зупинити, бо в нас немає тестів на кожную людину.

<sup>5</sup>Індекс ефективності фактично показав середні значення для вибірки, його було розраховано за формулою  $I_{ef} = \frac{p \cdot n + 1}{30}$ , де  $p$  — кількість респондентів, що обрали варіант відповіді,  $n + 1$  — значення відповіді.



Нерішуче, але позитивно. Тобто на 80 % рахую, що вони правильно, але от 20 % — це нерішучість. Нерішучість, наприклад, за, тобто коли вже був вірус, тільки були перші випадки, одразу тоді було приймати потрібно такі рішення, щоб максимально закривати перельоти, кордони. Люди, які переходять до нас кордон, 14-денна ізоляція, людина має сама підписати, що вона згідна на це. Мало бути жорсткіше, щоб людина сиділа, ніде не виходила, ізолювалась просто. І в принципі, не дуже довольний, що, наприклад, от «Епіцентр», чому він має працювати? Тобто це не є перша необхідність. Але судячи, як в нас сама інфекція розповсюджується, то ще стримується.

Також респонденти високо цінують те, що держава залучає ресурси великого бізнесу, продовжує виконувати свої зобов'язання з виплат і запланувало додаткову підтримку бюджетників і пенсіонерів, проте допомогу лікарям і бізнесу вважають недостатньою. Варто відзначити, що респонденти в цілому стурбовані станом медицини, вважають, що необхідно скерувати зусилля на підняття всієї галузі. Також наголошувалася слабка інформаційна робота з людьми: органи влади погано комунікують щодо своїх намірів та ідей, а через протиріччя в позиціях центральної та місцевої влади люди отримують мішані повідомлення.

Що на даний момент — на даний момент пенсіонерам підтримка, вона є, це приємно, тому що все-таки людям, які старше 80 років, оці виплати обіцяють — це добре. Ні вчителі, ні вихователі не залишилися без зарплати. Той-таки центр зайнятості допомагає виплачувати, ми працюємо в дистанційному режимі. Тобто й ми просто не на піку цієї небезпеки, але водночас людям даємо допомогу. Ось це я можу віднести до плюсів.

Дії держави, вони є в принципі логічними для мене, і вони є цілеспрямовані на те, щоб подолати пошкоро епідемію. Якщо держави. Місцева влада, у принципі, вдає, що вона хоче подолати епідемію, але це не так. Тому що от базари досі відкриті, люди ходять як хочуть. Так, місцева влада має до цього стосунки. Тому що вони ж мають видавати дозволи на роботу ринка.

Абсолютне нерозуміння, що робити. Спочатку закривають метро, потім відкривають метро, потім закривають метро, потім забороняють їздити в транспорті, потім дозволяють їздити в транспорті по 10 осіб. Коротше, незрозуміле щось. Люди просто не знають, що робити. І роблять невідь-що.

Дії влади носять хаотичний характер, інформаційні провали є, коли не пояснюють свої дії.

Майже всі респонденти зійшлися в тому, що думка «звичайних людей» не враховується владою при ухваленні рішень щодо боротьби з коронавірусом і вжиття карантинних заходів. Водночас були висловлені діаметрально протилежні ідеї стосовно причин цього. Значна частина респондентів вважає, що непрофесійна та упереджена думка простої людини не повинна враховуватись у такій екстремній ситуації, а влада мусить виходити з рекомендацій фахівців і суспільного інтересу й блага.

Ні, не може враховуватися ця думка простих людей, чому? Люди прості, як часто-густо чуєш: «Я б узяв пістолет чи автомат і всіх би їх постріляв», «Ось вони всі такі погані». Людина, яка приймає рішення, чудово розуміє, що вона володіє набагато більшою інформацією, ніж проста людина. Для ухвалення рішення, зокрема і для цих питань, пов'язаних з цією епідемією. Не може проста людина, не маючи всієї інформації, впливати на це.

Не враховується тому, що вони приймають свої рішення. Всіх думку не... Комусь так підходить, комусь так, комусь те, комусь се. Воно так не буде, що всім підходить. Я рахую, що вони діють так, що в одному вони правильно діють, а комусь, наприклад, не підходить. Але я думаю, що у них, у принципі, рішення правильні.

Я вважаю, що думка більшості людей не враховується, і це правильно. Ці питання мають вирішувати спеціалісти. Думка звичайних людей має третєрядне значення. Лише в тому разі, якщо треба допомогти в плані хвороби. Вона має скликати професіоналів. Мусить приймати рішення. Дивитися на досвід інших країн, які вже пройшли цей етап, і пояснювати людям.

Інша частина респондентів довіряє владі менше чи не довіряє взагалі і скептично налаштована стосовно її дій. Відповідно люди не бачать в ухвалюваних рішеннях ані своєї участі, ані блага для себе.

Ні, не враховується і ніколи не враховувалось у нашій державі.

Ні, я думаю, не враховується. Там своїдуже хитромудрі ігри. Як добити країну, як продати все, що лишилося. Там же демони, грубо кажучи, сидять. У них ані грама совісті немає. Жадоба, ненажерливість стоїть на першому місці. Проте ніхто про народ і близько не думає.

Кажучи про те, що можна було б зробити краще, респонденти в першу чергу звертають увагу на більш раціональне використання бюджетних коштів. Так, люди не розуміють, чому в період епідемії витрачаються кошти на допомогу іншим країнам (візит лікарів та гуманітарна допомога Італії). Навіть не знаючи подробиць змін у національному і місцевому бюджеті, опитані зазначають, що раціональніше було б збільшити матеріальну допомогу вразливим групам, компенсації бізнесу, а не витратити ресурс на інші країни.

Також респонденти зазначають, що боротьба з епідемією потребує більш швидких і тонких заходів. Так, вони відзначають, що влада занадто сконцентрувалася на заборонах, тоді як відчувається брак тестів, засобів індивідуального захисту; прийом громадян, прибулих з-за кордону, був погано організований; лікарі недостатньо захищені і не мають усього необхідного.

Біля кордонів робити палати. Готуватися до того, що може бути вибух, щоб було куди класти людей. Містечка біля кордонів. Я б створював ще лікарняні місця. Тому що невідомо, як воно буде. Якщо, боронь Боже, повернеться, якийсь стрибок жажливий, тоді щоб не було паніки і було людей куди ложити. Більше приділяти заходів, щоби зберегти систему охорони здоров'я ефективною, щоби вона була дієва. Давати більше допомоги лікарям і опікуватися додатковими місцями.

Якщо вони не дають [засобів захисту], а людині немає де взяти, ні за гроші, ні без грошей, точніше і з грошима навіть іноді не можна взяти в аптеці, бо нема просто нічого, і все. І вони штрафують, за що? Надавати людині тест безкоштовний і безкоштовні засоби індивідуального захисту, а потім, якщо вона відмовиться, тоді от, по-іншому, ніхто б не відмовився, аби безкоштовно давали маски, пальчатки там і так далі.

Та матеріальна допомога, яка, я не пам'ятаю, з якої країни була направлена нам, вони взяли й переадресували в іншу країну. Я вважаю так, що коли твоя держава, твої люди, твій народ не забезпечений, ти не маєш морального права ту допомогу, яка тобі

направлена, перенаправляти в іншу країну. Із найкращих міркувань. Якби в тебе надлишки були, ти зміг забезпечити свій народ, — можеш.

Оцінюючи карантинні заходи, більшість респондентів зійшлися на тому, що ті не є такими вже жорсткими. При цьому важливим критерієм оцінки жорсткості заходів є їхня раціональність та обґрунтованість, які оцінюються суб'єктивно: для когось важливо, щоби заборони були підтримані тестуванням, для когось — щоб вони дійсно обмежували контакти людей і вели до результату.

Ні, я б не сказав. У Херсоні — нормально. Не бачу, щоби когось хапали, помірні заходи. Могли б узагалі з глузду сходити, але стежать, у магазини дрібні більше двох осіб не пускають, черги там постійно. Жорстокість помірна.

Я думаю, що карантинні заходи повинні бути раціональними. А не те, як у Китаї, або ви будете заловлювати всіх у під'їзді, або будете давати повну свободу, як у італійців, як вони такі веселі, звикли цілуватися. Тобто я вважаю, що має бути як у Німеччині, там відмінний приклад. У них ціла купа тестів, вони всіх протестували, кого треба ізолювали, тому і смертність там маленька. Тобто заходи мають бути обґрунтовані.

Я вже казав, що вони доволі адекватні, проте є надмірності в плані заборони ходити по лісу, ходити гуляти по вулиці, аж до штрафів, умістях, де мало людей. Я вважаю, у цьому немає здорового глузду, і обов'язкове ходіння на вулиці в масці, навіть у якихось віддалених від скупчення людей місцях, теж не має великого сенсу. Тим більше в масці довго не походиш, її треба правильно знімати, треба не торкатися обличчя, а людина так влаштована, що часто лізе до лиця, і маска в даному випадку ще й збільшує ризик зараження якоюсь мірою.

Багато хто з респондентів готовий прийнятий більш жорсткий карантин, однак вони вважають, що він має підтримуватися і більш рішучими заходами щодо порушників. Непослідовність у реалізації будь-яких заходів, слабкий контроль за їх виконанням роблять їх, на думку опитаних, марними.

Мусять бути жорсткішими. Я думаю, що поліція, яку показують по телевізору навіть, бачить людей, які порушують, і незавжди навіть підходить. Я в магазини не ходжу, у мене чоловік ходить, так він каже, що в магазинах немає дистанції. Ось показують же за кордоном, як люди тримають дистанцію, стоять у черзі, а тут як зазвичай.

Взагалі вони не є жорсткі. Чесно кажучи, трохи би побільшало. Я би ще додала: ще більше проходила поліція. Хай би більше контролювали, бо деколи діти й люди забувають, що карантин. Ось це мене найбільше хвилює тому, що хтось дійсно сидить дома, а хтось собі гуляє.

Занадто м'якими, тому що люди їх не дотримуються. Їх треба позакривати. Наприклад, у мене знайома приїхала з, я вже не пам'ятаю, начебто з Ізраїлю, і вона собі гуляє, що хоче робить, і її самоізоляція контролюється раз в 10 якихось там годин, і вона в той час може ходити де хоче.

При цьому опитані розділилися і в своєму ставленні до введення надзвичайного стану. У цілому, багато хто з респондентів не відкидає таку можливість у разі погіршення епідеміологічної ситуації. На їхню думку, саме цей крок дозволить сильніше

контролювати ізоляцію. Частина респондентів вбачають у цьому кроці потенціал для того, аби примусити громадян серйозніше ставитися до вимог карантину.

*Позитивно, за даних умов — позитивно. Чесно кажучи, у нашого суспільства немає відчуття того, що треба дотримуватися законів і треба дотримувати... внутрішньої дисципліни немає, вона відсутня у більшості. І лише подібні заходи можуть якимось чином підхльоснути людей, а якщо щевони будуть дуже суворо контролюватися, то лише такі заходи можуть підхльоснути людей виконувати необхідні, не дуже, м'яко кажучи, добрі для них і не дуже популярні, проте виконувати ті дії, які пропонує влада.*

Водночас багато хто ставиться до самої ідеї введення надзвичайного стану вкрай негативно. Для них це не стільки додаткові незручності, скільки побоювання того, що держава і її представники, отримавши додаткові можливості обмежити права громадян, стануть потенційною загрозою. Респонденти відкрито висловлюють недовіру владі, побоюючись, що надзвичайний стан дасть більше можливостей для зловживань на всіх рівнях — від конкретних прав громадян при спілкуванні з поліцією до законотворчості.

*Негативно, ну, знову ж це, ну, я не бачу в ньому сенсу. Ну немаєв нас такого піку захворюваності, при якому його треба, ну, потрібні такі заходи, скажімо, раз. Обмеження також свободи, це знову ж таки все негативно на психіку людей діє, негативно налаштовує людей проти влади.*

*Ну, це взагалі буде «беспредел», з нашими силовиками не можна цього робити. Поліція наша, навіть я не знаю, не стикався ще з армією, яку випустять на вулиці. Ну, нашу поліцію не можна, справа в тому, що її розпустили до такого ступеня, що знову стала держава в державі, що хочуть, те й роблять.*

*Тому що будуть порушення конституційних прав громадян. Але для наших людей інакше не зробиш. Знаєте, так, 50 на 50. За — тому що поліція буде мати більше повноважень для того, щоб контролювати тих людей. А проти — тому що будуть можливі порушення Конституції взагалі, конституційних прав громадян. І воно буде законним, і ніхто з тим нічого не зможе зробити.*

Частина респондентів задоволені тим, як органи влади комунікують щодо своїх дій і намірів, їм уповні досить інформації, яку вони отримують, і пояснень, які надаються. Водночас для іншої частини опитаних багато аспектів залишаються незрозумілими і потребують додаткових пояснень.

Найважливішими є питання, пов'язані з визначеністю майбутнього: тим, як буде жити країна після карантину чи в разі якщо той затягнеться, як епідемія позначиться на економічному стані в країні та на українцях. Важливими також є всі питання, пов'язані із запитом на справедливість. Так, люди потребують чіткішого пояснення, за якими критеріями визначають, які групи є найбільш вразливими, і тому їм надається допомога уряду. Залишилися нероз'ясненими питання, пов'язані з карантином для прибулих з-за кордону, самоізоляцією представників влади, вивезенням медикаментів і засобів захисту з країни перед початком епідемії.

*Мабуть, єдине, що мені не до кінця зрозуміло, — це для прибулих з-за кордону недостатні перевірки. Ось із Китаю коли привезли людей, їх довго тримали на обсервації. Потім приїздили люди з тієї-таки Італії, із Польщі, їх відпускали.*



Ну, зрозуміло вони в якому плані, зрозумілі маски, якісь запобіжні заходи, от я ж кажу, що саме в плані обмеження в роботі, то що ми будемо пожинати, які плоди? Усе це не продумано і в сільському господарстві, і в інших галузях, тому що я от дивлюся, і в енергетиці пішли збої, і шахти закриваються. От, загалом, незрозуміло, до чого прийдемо.

Мені незрозуміло, чому, прикладом, досі немає чітких відповідей на запитання: чому у великій кількості вивозилися медикаменти за межі України навіть уже коли коронавірусна інфекція потрапила в Європу, таким чином створивши серйозний дефіцит цих самих необхідних речей першої необхідності всередині країни? Хто цим займався, хто за це несе відповідальність? Мені незрозуміло досі, чому за стільки років наші лікарні мають настільки бідне обладнання?

В оцінці дій влади в період карантинув опитаних склалася суперечлива картина. З одного боку, більшість вважає, що при запровадженні карантинних заходів влада керується гуманними міркуваннями — намагається врятувати якомога більше людей (17 респондентів) чи діє відповідно до своєї місії — втримати систему охорони здоров'я від колапсу (4 респонденти), запобігти соціальним заворушенням (3 респонденти). Частина опитаних позитивно відзначили дії влади, спрямовані на допомогу людям. Зазначаються виплати й продуктові пайки для пенсіонерів, своєчасна виплата пенсій, податкові пільги для бізнесів, ужиття карантинних заходів. Водночас мотиви цієї турботи респонденти не потрактують як щирі: турбота пов'язується з обставинами (немає можливості виїхати за кордон), побоюванням соціального вибуху.

Тому що це, мабуть, уперше, цим ця криза оригінальна від інших, тому привладники не можуть, як вони звикли, поїхати лікуватися за кордон, вони мусять користуватися вітчизняними послугами. Це перший випадок в історії незалежної України, коли, ким би ти не був, ти мусиш лікуватися тут. Вони турбуються, бо цим вони оберігають самих себе.

Більш-менш так. От пенсіонерам 1000 додали, щоб вони могли собі щось там дозволити чи якусь маску зайву купити. У правилах, які прописали, аби убезпечити людей від коронавірусу. У медицині я не дуже, намагаються щось зробити, а як вийде — невідомо. Допомога людям, від податків, у кого там бізнес. Намагаються допомогти.

З іншого боку, частина респондентів вважають, що влада не зважає на інтереси простих людей. Це пояснюється політикою, корупцією, відсутністю коштів у бюджеті (тобто хоче, та не може).

Ні. Влада в Україні, як і будь-яка взагалі влада, не замислюється про простих людей. Це політика. Замислюється про те, як би розпиляти побільше бабла на коронавірусі.

У нас в Україні? Про простих людей? Та яка ж турбота, якщо я вам кажу. Не турбуються. Я б не сказав, що абсолютно, щось із легка. Нормальні крадіжки відломлюють по шматку від пирога, а решта залишається народу, тим, хто харчує цю країну, у нас ситуація сумна, у нас крихти кидають людям, щоби ледь-ледь вижили, решта все собі. Ось цей пиріг скоро зникне.

Відзначаючи свою готовність допомагати владі в боротьбі з коронавірусом, респонденти розділилися на три категорії. Перша — це люди, які вважають, що краще, що вони можуть зробити для держави, — це дотримувати передписані правила



карантину. Ця точка зору заснована на тезах «ми не фахівці» та «інших ресурсів у мене немає».

*Допомога моя буде так, щоб вони не мали зі мною клопоту, завдавати менше клопоту особисто владі, щоб вона зосередилася на своїх завданнях. У владі, я вважаю, є професіонали, і я кажу, що головне слово — для професіоналів, а справа населення — виконувати вимоги влади.*

*Ну знову ж, дивлячись у чому виражається ця готовність. Тобто якщо це дотримання якихось норм чи правил, то о'кей, а якщо це фінансова допомога чи якісь додаткові витрати часу, ну тоді скоріше ні, але знову ж таки залежить від того, що вимагається.*

*Виконувати те, що необхідно виконувати. Дотримувати заходи безпеки — це те, чим я можу допомогти.*

Друга, більш активна група готова включитися у різні види активної допомоги, серед яких допомога людям похилого віку, транспортні послуги, шиття масок, прибирання та фінансова допомога. Деякі люди хотіли б допомогати лікарням і лікарям, бо вбачають у них водночас групу, яка і найбільше цього потребує, і найбільш відповідальна на перебіг епідемії.

*Допомагати владі у боротьбі з коронавірусом? Ну, загалом-то своєю поведінкою готова і, скажімо так, більше, мабуть, не владі, а індивідуально визначеним лікарням і лікарям. Чим? Ну, наприклад, закупити масок і привезти чи кому там, як я закупала там спирт і привозила їм спирт для, наприклад, обробки поверхонь.*

*Готов зробити все необхідне, якщо влада потребуватиме моєї допомоги, будь-яка — я готовий. Наприклад, якщо повністю обмежать пересування людей похилого віку — я готов сходити в магазин і принести людині похилого віку їжі. Я розумію, що це значно зменшить шанси заразитися. Це те, що в моїх силах, те, що можу зробити зараз. У принципі, багато варіантів допомогти.*

*Ну, можливо, якоюсь волонтерською діяльністю міг би займатись, якщо би було б... потреба виникла така. Міг би брати участь у якихось там гуртках по прибиранню території, хіба щось таке.*

Ще одна група респондентів (пенсійного віку) негативно налаштована стосовно органів влади, не довіряє їм і тому не включатиметься в жодні програми допомоги, навіть якщо це пов'язано зі спільною безпекою.

*Владі ні... бо її дії **не спрямовані**, з моєї точки зору, на **збереження життів на території цієї країни**. Спрямовано на те, щоби ми звідси виїхали до дідька. Тому допомагати в цьому я їй не буду.*

*Владі? Як я їй можу допомогти, на бюджет і совість її я не вплину. Вони чудово самі знають, дворушники, хитруни. Що я їм можу сказати, вони дорослі люди, їх лише треба контролювати притягати до відповідальності.*

**ТРИВОЖНІСТЬ**

Більшість респондентів в інтерв'ю вказували на те, що їх тривожить той чи інший аспект ситуації, пов'язаної з епідемією, — від невизначеності до можливих економічних наслідків. Водночас вироблена нами у ході дослідження шкала показала, що в цілому рівень тривожності не такий ужей високий<sup>6</sup>. У більшості частини опитаних (22 із 30) показники тривожності можна оцінити як низькі, у 8 із 30 — як середні. Лише за шкалами «Нервую, тривожусь» і «Занадто багато переймаюся через все» середні значення перевищили «Рідко», проте все ж не досягли «Часто». За рештою тез, що вказують на тривожний стан, середні значення залишилися низькими (Таб. 3).

**ТАБЛИЦЯ 3. ТРИВОЖНІСТЬ РЕСПОНДЕНТІВ (кількість відповідей)**

	Ніколи 1	Рідко 2	Часто 3	Постійно 4	Index (Min 1 – Max 4)
Нервую, тривожусь	4	15	8	3	2,3
Не можу контролювати хвилювання	15	9	5	1	1,7
Занадто багато переймаюся через все	7	14	6	3	2,2
Важко розслабитися	13	9	6	2	1,9
Настільки переймаюся, що не можу сидіти спокійно	19	7	3	1	1,5
Легко дратуюся чи виходжу з себе	13	16	1	–	1,5
Відчуваю, що може трапитися щось жахливе	9	17	3	1	1,9

Можна відзначити, що в цілому респонденти достатньо оптимістично переносять ситуацію з епідемією. Середній за групою показник складає 2,5, що відповідає значенню «Трохи складно» та «Вельми складно» (Таб. 4).

**ТАБЛИЦЯ 4. НАСКІЛЬКИ ЛЕГКО РЕСПОНДЕНТИ ПЕРЕНОСЯТЬ СИТУАЦІЮ З ЕПІДЕМІЄЮ (КІЛЬКІСТЬ ВІДПОВІДЕЙ)**

Наскільки важко вам дається вся ця історія з епідемією	Легко 1	Трохи складно 2	Вельми складно 3	Украй складно 4	Index
	5	16	8	1	2,5

<sup>6</sup>Індекс був розрахований за формулою:  $I_{tr} = N(\text{респондентів}) \times \text{значення} / \text{загальна кількість}$  (Min 1 – Max 4).

## СТАВЛЕННЯ ДО ІНШИХ ЛЮДЕЙ

Однією з ключових профілактичних вимог під час пандемії стала необхідність «соціального дистанціювання», під яким розуміють зниження кількості контактів між людьми і дотримання фізичної дистанції. Разом із тим різні строки початку епідемії та сценарії її перебігу в різних країнах, закриття кордонів, зниження контактів між країнами уповні можуть вести до зростання реальної соціальної дистанції як соціального феномену. Для творця спеціальної шкали Боґардуса «соціальна віддаленість» розуміється як функція афективної відстані між членами груп та міра того, як багато чи мало симпатії члени групи відчують до іншої групи. Ця шкала часто використовується для того, щоб вивчати ставлення до меншин, представників інших країн, національних чи якихось ще груп, і є важливим інструментом у дослідженнях ксенофобії. Саме тому дослідницькій команді здалося логічним провести замірювання соціальної дистанції між українцями та не-українцями. Кожному респонденту було запропоновано оцінити, у якій максимально близькій якості він готовий прийняти представника того чи іншого регіону. Якостям у свою чергу було присвоєно оцінки. Так, готовність прийняти максимально близько — «серед родичів» — оцінювалася в один бал, що означає найкоротшу соціальну дистанцію. Відповідно «серед друзів» — 2 бали; «серед сусідів» — 3; «серед колег» — 4; «як туриста» — 5; «як спеціаліста, що приїхав допомогти боротися з епідемією» — 6. Максимальне соціальне дистанціювання було закодоване у фразу «волів би не бачити його в моїй країні», йому присвоюється найбільша кількість балів — 7.

Інтерв'ю показали, що частіше за все респонденти готові бачити серед родичів і друзів українців мешканців Росії. Мешканців країн Азії, Євросоюзу та США більша кількість опитаних готові прийняти як спеціалістів. Разом із тим стосовно мешканців Росії думки розділилися: доволі багато (9 респондентів із 30) не хотіли бачити їх в Україні в жодній якості (Таб. 5).

ТАБЛИЦЯ 5. РОЗПОДІЛ ВІДПОВІДЕЙ РЕСПОНДЕНТІВ ЗА ШКАЛОЮ БОґАРДУСА

	Кількість респондентів				
	Мешканець однієї з країн Азії	Мешканець однієї з країн Євросоюзу	Мешканець США	Мешканець Росії	Українець, що повернувся з-за кордону
Серед родичів	4	6	5	11	12
Серед друзів	4	4	5	4	6
Серед сусідів	3	1	2	0	6
Серед колег	2	0	0	0	1
Як туриста у місті	1	4	4	3	0
Як спеціаліста, що приїхав допомогти боротися з епідемією	11	12	9	3	0
Волів би не бачити його в моїй країні	5	3	5	9	5

Підрахунок індексу соціальної віддаленості дозволив узагальнити та порівняти ставлення респондентів до різних груп<sup>7</sup> (Таб. 6).

**ТАБЛИЦЯ 6. РАНЖУВАННЯ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ЗА ВІДНОШЕННЯМ РЕСПОНДЕНТІВ**

Ранг	Категорія	Показник
1	Українець, що повернувся з-за кордону	2,7
2	Мешканець Росії	3,9
3	Мешканець однієї з країн Євросоюзу	4,2
4	Мешканець США	4,3
5	Мешканець однієї з країн Азії	4,5

Згідно з отриманими даними, найменша соціальна дистанція з українцями, що повернулися з-за кордону,— респонденти бачать їх як своїх. Дещо далі перебувають росіяни: частина людей, указуючи їх, згадує про родичів та друзів у Росії.

*Мешканця країни Євросоюзу, ну теж у мене там родичів чи близьких друзів там нема, колег теж, мабуть спеціаліст, який приїхав у якихось справах, але... ні, тут у вас на допомогу з епідемією, але можливо не тільки, по фінансах, може, ще там якийсь спеціаліст, я не знаю. Мешканець США теж так само, мабуть, та сама відповідь. Мешканець Росії, ну, у мене родич там, у мене брат рідний у Росії, як родичів я готова прийняти. Українець, що повернувся з-за кордону, — теж готова прийняти як родича.*

З представниками Азії, Європи й США респонденти дистанціюються і вбачають у них частіше за все туристів чи спеціалістів, а частина не бажає бачити взагалі. Очевидно, що на невелику кількість контактів ізв'язків з ними накладаються загрози, пов'язані з пандемією.

*Знаєте, якось небажано, щиро кажучи. Хай живуть у себе. У такій ситуації нема чого їздити. Воліли б не бачити. Хай живуть у себе. Нема чого розвозити «подарунки».*

Пандемія, загроза хвороби й карантинні заходи в цілому змінили ставлення людей одне до одного. Вимога дотримувати фізичну дистанцію почасти позначається і на збільшенні дистанції соціальної: респондентивідзначають, що стали менше спілкуватися, більш підозріло ставляться до інших людей. Частина людей зачинилися виключно в своєму соціальному колі.

*Звісно, я став менше спілкуватися, із друзями менше зустрічаємось. Число соціальних контактів зменшилося.*

*З близькими ми так чи інак живемо, не змінилося нічого, лише стали терплячіше ставитися до іншого, часу більше проводимо разом. А стосовно інших людей обережний песимізм, намагаюся з ними не мати справи, тому що часто бачу, так чи інакше. Коли от їхав, буквально сьогодні їхав у трамваї, побачив, як сів чоловік у масці, а плює на підлогу та розтирає. Люди зіскочили і від нього стали просто бігти.*

Респонденти також відзначають, що стосовно інших людей з'явилася оцінка, заснована на тому, хто й наскільки суворо дотримує приписані карантинном правила.

<sup>7</sup> Підрахунок індексу соціальної віддаленості було проведено за такою формулою:

$I_{co} = n \times n_1 / 30$ ,

де  $n$ —кількість респондентів, що обрали альтернативу, а  $n_1$  —кількість балів, яка їй відповідала.

Хтось став позитивніше оцінювати людей (навіть незнайомих) за носіння маски й самоізоляцію, а для когось це стало приводом для глузу.

Ну, деяких людей поважаю за те, що вони дотримують карантин. У деяких людях розчарувалася, бо вони не все розуміють про карантин і про цю хворобу, вони продовжують гуляти, вони продовжують ходити кудись, із кимось спілкуватися. І це дуже сумно.

Люди взагалі не розуміють, що таке коронавірус, і готуються до кінця світу ніби. Люди стають більш агресивними. Що називається, перебільшують занадто сильно.

Ізагроза зараження, і карантинні заходи, і сприйняття інших людей як потенційного джерела небезпеки ведуть до того, що частина респондентів захотіли самоізоляції, навіть поза вимогами влади зробити це. Проте така реакція виникала у кількох респондентів і на деякий час.

Спочатку, скажемо чесно, виникало. Є у мене знайомий, який має в селі особняк, і в мене було дуже велике бажання забрати сина, тата і туди поїхати попросити, бо він, той особняк, пустує. Він з дому, зі Львова, дистанційно працює. Він не може туди поїхати. Було в мене таке бажання, воно як перша паніка така якась почалась, ось так хотілось, а зараз, на даний момент, ні. Зараз уже адаптувалася, вже зараз більш-менш нормально. Спочатку хотілось туди, в особняк. Там забор високий і дитина би собі надворі хоч трохи була. От такого плану. Було спочатку велике бажання.

Практично всі респонденти вказали, що в них виникало відчуття, що доведеться боротися з іншими людьми за якісь ресурси (їжа, ліки, засоби захисту, доступ до лікарів), але цей сценарій люди розглядають як украй малоймовірний і вкрай негативний. Респонденти впевнені, що цього вдасться уникнути, навіть з урахуванням економічних наслідків, проте водночас деякі зазначають, що вже стикалися з ситуацією, коли доводилося витратити додаткові ресурси, аби, прикладом, купити профілактичні засоби, які швидко стали недоступними.

Ні, про це я не думала. Точніше, ця ситуація періодично виникає в голові, тому що це якийсь сценарій, як фільми чи комп'ютерні ігри, які нам показують, проте я ніколи не приміряла її на реальне життя.

Ну, власне кажучи, після того як я бачила, що може не вистачати засобів особистого захисту, наприклад, я розуміла, що треба швидше, скажімо так, їх покупати, закуповувати чи їздити шукати, тому що в якийсь момент їх може не вистачити. Або точно так само, наприклад, особливий корм для моєї собаки, який розбирали, і я витратила деякий час для того, щоб машиною об'їхати кілька магазинів і скупити всі пачки корму, який необхідний моїй собаці, думаючи про те, що, може бути, доведеться десь його потім шукати.

Більшість респондентів указали, що не проти приєднатися до різних волонтерських ініціатив, спрямованих на допомогу вразливим групам чи медикам. На момент інтерв'ю це поки ще залишалося наміром — частина людей просто не бачили повідомлень, що потрібна якась допомога, а частина поки ще не наважилася долучитися. Частіше за все бажання брати участь виникало після повідомлень у розсилках із закликами про допомогу, дописів у соціальних мережах, повідомлень від місцевої влади.



Я періодично, так, продивляюся групи, які з підвезення лікарів. Періодично хотілося допомогти, допомогала людям, які близькі. Ну і, в принципі, усе.

Ну, от Садовий виступав недавно по телебаченню і казав, що можна влаштуватися розносити пенсіонерам їжу, щоб вони менше виходили, самотнім. У принципі так, тому що він так сказав і я зрозуміла, що є люди, які не можуть піти купити, бо вони навіть не мають тої банальної маски, вони вийдуть і можуть захворіти. Як я казала, що могла би приєднатися до тої ініціативи, щоб контролювати чийсь самоізоляцію.

Частина людей вважають, що вони вже включені в таку допомогу, але вони сконцентрувалися на підтримці тих, кого знають особисто: родичів, сусідів, друзів, колег. Деякі готові долучитися до такої роботи у разі посилення карантинних норм і погіршення перебігу епідемії.

Я не можу сказати, що в мене виникало просто бажання, проте я не відкидаю такої можливості через погіршення положення в країні. Я розумію, що можливо і, мабуть, навіть треба обмежувати пересування людей і запровадити адекватні норми для того, щоб люди не ходили натовпами по вулицях, особливо люди похилого віку. Якщо їм заборонять — я готовий ходити в магазин, приносити їм їжу. У якийсь час готовий дати свій телефон, аби за необхідності вони подзвонили і я міг купити, тому що я не в групі ризику і в принципі можу допомогти.

Так, допомогти хочу. Тому що як у мене сусідка самотня, хворіє. Я куди б не йшов, завжди: «Любочко, може, тобі купити те, течі те?». Увесь час питаю в неї. Говорю, що не треба викликати племінника, родичів із Дергачів, відвезу в клініку, до лікаря.

Серед причин, з яких респонденти не хочуть долучатися до допомоги іншим людям чи спеціалістам під час епідемії, частіше за все зазначалися «відсутність ресурсів» і «тяжке положення». Також респонденти не хотіли б долучатися до волонтерських схем через низьку довіру. Не довіряють як статусу волонтерів (вони не спеціалісти), так і їхнім намірам (невідомо, куди це піде). Також відмова може бути вмотивована недовірою до самих об'єктів допомоги (не хотілося б, аби ця допомога пішла бозна-кому).

Ну, допомога, взагалі благодійністю я і так займаюся, я допомагаю в підтримці тваринам, я допомагаю дівчатам, які діточкам у дитинець там передають речі, і продукти, і в будинок для людей похилого віку теж передають. Тим, кому допомагала, куди перераховувала гроші раніше, туди й зараз намагаюся перераховувати. А конкретно от там, які говорять: давайте набори покупати людям похилого віку і так далі, ну, я чесно кажучи, не певна, що вони дійдуть до цих людей або ще там не буде такого якогось, заміни, підміни, переміни, чи не ті набори їм там надішлуть, чи ще щось, ну, я в цьому участі не беру.

У нас нема ресурсів, аби допомогти, ось-бо в чому питання, навіть за бажання — чим ділитися, ділитися — це на збиток собі, не кожен захоче таке робити.

Я не розумію, про яку ініціативу йде мова, проте у будь-якому разі не виникало. Усі ініціативи повинні ініціюватися фахівцями. Фахівці повинні залучати людей, які на цьому знаються. Я не зобов'язаний. Я роблю максимально, що можу. Більше від мене нічого не залежить.

Буду чесною. Я не бачу своєї можливості реально допомогти комусь. Уся моя можливість — це не створити проблеми щодо себе. Тому що мій стан, я ж не сама,

у мене на плечах, мого хворого організму, ще неадекватна мати. Як може людина допомогти комусь, якщо вона собі допомогти не в змозі?

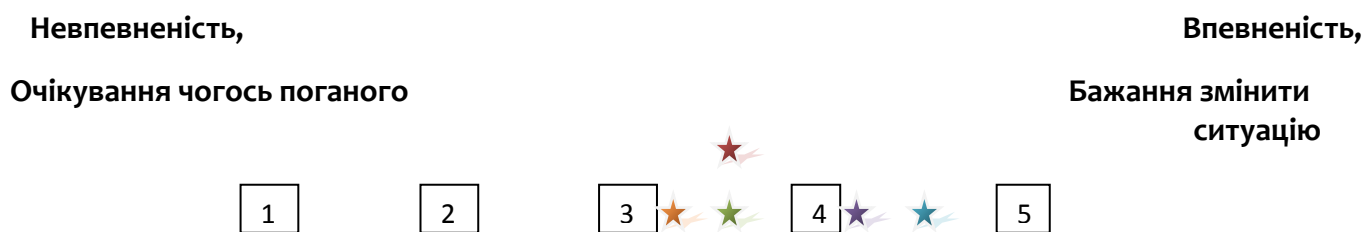
Виникало й побоювання приєднатися до ледарів, які нічого робити не будуть.

## ОЦІНКА ВІДЕО

Респонденти отримали можливість подивитись 5 відео, які розповідали про різні волонтерські ініціативи, які виникли під час епідемії covid-19. Подальше інтерв'ювання дозволило вивчити як респонденти зрозуміли ключову ідею сюжету, яке в них виникло ставлення до самої ініціативи, до інформаційного наповнення сюжету та до героїв; вивчити акценти, які запам'яталися найбільше та емоції, які викликали відео.

Безпосередньо перед початком перегляду тестових відео було проведено оцінку емоційного стану респондентів за допомогою спеціальної шкали від 1 до 5, де 1 – це «Невпевненість, очікування чогось поганого», а 5 - «Впевненість, бажання змінити ситуацію». Респонденту пропонувалось оцінити свій поточний стан, поставивши відмітку на шкалі від 1 до 5. Загальні результати було розраховано за допомогою обчислення середнього арифметичного значення для всієї виборки та для окремих груп (Рис 4.). Так, середнє значення для масиву в цілому склало 3,6 балів. Слід відзначити, що респонденти, що схильні до підтримки конспірологічних тверджень почувались впевненіше ніж інші (4,4). Також вищі за середні значення показали респонденти віком від 60 років та старші (4,1).

**РИС 4. СЕРЕДНІ ПОКАЗНИКИ ВПЕВНЕННОСТІ ДЛЯ РІЗНИХ ГРУП РЕСПОНДЕНТІВ ПЕРЕД ПЕРЕГЛЯДОМ ВІДЕО**



	3,2	Респонденти віком 35 – 59 років
	3,6	Респонденти віком до 35 років
	3,6	Середній бал по масиву
	4,1	Респонденти віком 60 та більше років
	4,4	«Конспірологи»

**1 відеосюжет****про дизайнерів, які шиють захисні костюми для лікарів****Ключова ідея сюжету**

Абсолютна більшість опитаних вважають, що ключовою ідеєю сюжету є показ ініціативи бізнесу допомогти країні та людям в складні часи. На думку респондентів, це особливо актуально по відношенню до медичних працівників, які перші потребують підтримки та захисту під час надання допомоги хворим. Частина опитаних також відзначила, що відеоролик направлений на заспокоєння населення та формування почуття взаємодопомоги, солідарності у глядачів.

Ролик про людей, які проявили свою ініціативу для того, щоб допомогти іншим людям в ситуації, що склалася. Тобто, допомогти суспільству, навіть країні в складній, важкій ситуації.



Ключова думка, що є люди, які свою професію зараз застосували в даній ситуації з користю для суспільства, для медиків. І в

принципі, мені здається, що для них це не було важко. Так, у них є там додаткові витрати. Їм не потрібно було освоювати якісь нові навички. Вони можуть стати непоганим прикладом для інших людей, теж з їх професії.

Вони кажуть, що хочуть "привернути увагу", я так розумію, що ставлять якусь мету, щоб і інші теж до цього підключалися. Можливо, залучити якесь фінансування, спонсорство людей, яким не байдуже, але вони просто не розуміють, як можуть допомогти. Напевно, вони хочуть, щоб таких людей ставало більше, щоб вони допомагали і робили спільну справу.

**Враження опитаних<sup>8</sup>**

- **Ставлення до самої ініціативи**

Абсолютна більшість респондентів зазначила, що ініціатива є вкрай актуальною, потрібною і своєчасною. Також опитані відмітили самовідданість волонтерів, які вимушені виділяти власні ресурси на добру справу.

<sup>8</sup> Враження від сюжетів умовно можна поділити на оцінювання декількох параметрів: ставлення до самої ініціативи, ставлення до інформаційного наповнення сюжету, ставлення до героїв.

Ну, те, що піклуються про медиків, в першу чергу, щоби ефективніше, більш кваліфіковано надати допомогу хворим і не заразитися самим. І хлопці, і дівчата просто молодці - день і ніч працюють, щоб ось захистити всіх. Ну, запам'яталося те, що ательє, яке шило такі красиві сукні, врахувало ось таку на даний момент ситуацію, і зайнялося пошиттям костюмів.

Це відео про дизайнерів, які займаються такою доброю справою, шують захисні костюми для медиків, що їм зараз дуже потрібно, тому що медики - це найуразливіша категорія, навіть не пенсіонери. Тому що вони перші на передовій. І добре, що їм так допомагають, шують їм костюми захисні, вони певною мірою вже більш захищені.

Наш народ може в такій ситуації швидко мобілізуватися і зробити неможливе. Ось люди – дизайнери зараз почали займатися відшиванням цих костюмів. Нічого складного, але тим не менше! Це ж вони витрачають якісь свої кошти, якісь ресурси, тканину. Вони за це не беруть ні копійки грошей. Тобто це така благодійність.

Серед негативних відгуків декілька респондентів відмітили, що із сюжету випливає те, що медичні костюми відшиваються без будь-яких стандартів якості та відповідності до такого типу одягу. Лікарі вимушені приймати в роботу такі засоби захисту, проте вони є незручними, і немає впевненості, що костюми можуть вберегти медичних працівників від зараження вірусом.

Незрозуміло, навіщо ці костюми, і яким стандартам вони відповідають, тому що весь медичний одяг повинен бути сертифікований. Це не просто повинна бути певна сертифікація на якийсь вид робіт. Так само є стандарти респіраторів і захисних костюмів. Важливо, щоб люди, які робили це, дотримувалися всіх цих стандартів і розуміли для чого ці костюми потрібні. Тому що просто надіти якісь незрозуміло зшиті костюми дуже .. ну .. незрозуміло. Чому? Тому що є костюми для медпрацівників, які спілкуються саме з хворими, це дуже серйозно. Повинні бути дуже серйозні вимоги в плані бактеріологічного захисту. Дизайнер схоже не дуже розуміє, ось «якісь маски», ось «якісь бахіли». Насправді є докладний опис, як повинен одягатися медпрацівник, який контактує з хворими.

Їхні костюми ці не сильно, я думаю, і врятують. Плюс вони шують не з професійної цієї тканини, такою, яка повинна бути.

- **Ставлення до інформаційного наповнення сюжету**

Майже всі опитані зазначали, що сюжет відеоролика є зрозумілим і досить інформативним.

Ролик хороший, інформативний і мені здається, що навіть такі ролики, їх потрібно висвітлювати та піарити, щоб ця ідея і ініціатива поширювалася на інші регіони.

Сподобався основний посил. Сподобалося, що все якось дуже просто. Було показано послідовно весь процес: тут ми пошили, тут ми запакували, тут привезли. Сподобалося, що взяли невелике інтерв'ю у лікаря.

Декільком учасникам опитування не вистачило інформації про джерела ресурсів, за допомогою яких відбувається пошив захисних костюмів для медичного персоналу, а також про стандарти відповідності і утилізацію костюмів.



Так, незрозуміло ось вони за свої гроші купують це все і шують? Але те, що відвозять, це точно самі від себе волонтери. Ну, шують - їм це оплачують... Матеріали де вони беруть?

З приводу того, що вони шують костюми, хотілося б розуміти як вони це утилізуються. Напевно, це важливо. Чи їх перуть, чи що з ними роблять? А так, в принципі, якихось негативних особливо думок немає з приводу цього відео.

- **Ставлення до героїв**

Абсолютна більшість опитаних висловила довіру до учасників сюжету. Разом з тим для декількох опитаних незрозумілим або навіть дратівливим стало неправильне або недоречне використання індивідуальних засобів захисту – масок, респіраторів, рукавичок.

Є деякі речі незрозумілі, як поїздка в машині в рукавичках і в масці. Чесно кажучи, я не знаю, може це має значення. Я взагалі не зовсім розумію користь рукавичок. Ти, коли знімаєш рукавички, все одно торкаєшся до рук. Сумнівний дуже засіб захисту.

### **Акценти, які запам'яталися найбільше**

Найбільше респонденти вказували на момент передачі костюмів у лікарню, а також інтерв'ю із лікарем, а саме врахування його побажань щодо розміру костюмів. Дещо менше згадувався процес відшиву одягу. Також люди зазначали, що запам'ятали сам костюм, майстерню, пакування і розвезення допомоги.

Сподобалась частина, коли вже спілкувались з лікарем, і лікар каже: «Якщо можна...», вони кажуть: «Врахуємо ваші побажання». Ну, тобто вони конкретно для них зроблять, це буде і лікарям зручніше.

Декілька учасників опитування вказали, що не запам'ятали якийсь конкретний момент.

Не знаю навіть, воно все в принципі в одному такому більшому форматі, ну, щоб сильно щось запам'яталося... Особливо так нічого, просто самі емоції - так, що люди - так, молодці, класно все роблять, але має це робити держава.

### **Емоції**

Більшість респондентів говорили, що відчули позитивні емоції, передусім подяки, оптимізму, натхнення, впевненості, що наше суспільство зможе подолати будь-яку біду.

Ну, такі люди надихають, просто інакші, і вони показують, що можна робити і потрібно це робити.

Позитивні емоції. Я вважаю, що потрібно таке показувати по телевізору, це виховує. Воно залишається в пам'яті і потім проростає. Цей позитив, він повинен бути на екранах телевізора. Це вселяє якусь надію, що у нас є такі люди, що не все втрачено, що все може бути добре і буде добре.

Частина людей відмітила слабку позицію держави по відношенню до забезпечення медичних працівників необхідними засобами захисту. Це деякою мірою вплинуло на появу негативних емоцій після відеосюжету, а найбільше на появу тривожних думок.

Костюми, які два місяці тому у лікарів повинні були бути, уряд розпродав. А люди ці від себе відривають те, що повинно було бути за рахунок державних грошей. Вони роблять найбільшу справу, я просто схилиюся перед такими людьми.

Так, в якійсь мірі прояв людяності, що не сидять, склавши руки, але я вважаю, з одного боку, що це ганьба для держави. Реально. Мені сподобалося, що люди самі цим займаються. Сподобалося це. Але мені не сподобалося, що їх змушують цим займатися, грубо кажучи. Тобто це все повинно було бути в наявності, а не те, що прийшла велика біда, і ось ми зараз всі об'єднаємося і покажемо свої найкращі якості.

Хочеться запитати, а де держава? Чому вони нічого не роблять? Чому це волонтери повинні робити? У нас чомусь тільки вони беруть активну участь у всьому.

Частина респондентів відмітила також появу сильних емоцій від перегляду відео.

Дуже навіть емоційно позитивно я відреагував на цю справу, що шують костюми безкоштовно для медиків.

Дуже позитивні емоції, аж до сліз позитивні. Молодці!

Песимізм

Середнє 4,2

Оптимізм



Тривога, невпевненість

Середнє 3,8

Впевненість, спокій



Нудьга

Середнє 4,5

Інтерес



Обурення

Середнє 4,6

Подяка



Недовіра

Середнє 4,5

Довіра



## 2 відеосюжет

### про створення захисних масок для медичного персоналу

#### Ключова ідея сюжету

За словами опитаних громадян, ключовою ідеєю відеосюжету є показати, як можна перепрофілювати бізнес, щоб він почав приносити і гроші, і користь. Разом з тим, ролик про небайдужість, доброту та піклування про безпеку лікарів, які більше за інших перебувають у зоні ризику та не можуть залишитися на карантині вдома, як всі інші. Частина респондентів вказали, що мета відеоролика полягає також в тому, щоби люди замислилися про створення власних ініціатив з допомоги або участь у вже існуючих.

Якщо є у людей можливість направити своє виробництво на допомогу лікарям, це здорово! Вони ще цікаво пояснили, що частину цих масок замовляють, і за виручені гроші вони друкують партію не на продаж. Якщо я правильно зрозуміла, то молодці, що донесли цю ідею. Можна ж якось використовувати своє виробництво, без якихось значних втрат.



Це бажання допомогти лікарям убезпечити себе від ризику захворіти. Думка та ж, як і у всіх волонтерів, - долучити до спільної справи. Напевно, це може допомогти іншим людям, групам людей займатися чимось подібним, надавати засоби захисту лікарям. Думка щодо кооперації зусиль.

#### Враження опитаних<sup>9</sup>

- **Ставлення до самої ініціативи**

Практично всі опитані респонденти відмітили позитивне ставлення до ініціативи. Найбільше у сюжеті їм сподобалося швидке перепрофілювання лабораторії, забезпеченість інноваційним обладнанням, екологічність продукції, уважність до деталей при виготовленні захисних масок.

Дуже серйозна апаратура, молоді та енергійні люди, інженери. Все сподобалося, як роблять, як уважно. Каже, що ми навіть стираємо задирки, щоб не дай бог рукавички не порвалися. Яка передбачливість і уважність! Кожна хвилина – дивись, і душа радіє.

<sup>9</sup> Враження від сюжетів умовно можна поділити на оцінювання декількох параметрів: ставлення до самої ініціативи, ставлення до інформаційного наповнення сюжету, ставлення до героїв.

Із негативних вражень треба вказати думки декількох респондентів про «корисливість» активістів, які намагаються «прорекламувати» свій бізнес за рахунок наданої допомоги.

Не сподобався ось цей епізод, що вони свої фотографії упаковують. Цей сюжет про хлопців, які роблять, ніби як, добру справу, але при цьому... роблять рекламу своїй компанії.

Хлопці молодці, але я думаю, що тут звичайно присутня трошки частка реклами. Тому, що слухайте, ось вони пакують це все для докторів і навіщо це ж ... Дивіться, це ж безоплатна, добра справа. Ось навіщо лікарям знати прямо в обличчя ось цю команду, яким вони у кожній упаковці свою фотографію команди засовують, хто це робив? Для чого? Ось у мене питання таке.

Більше недовіри до цього сюжету, ніж довіри. Хлопці і дівчата - молодці, але світ так створений, що ніхто тут просто так нічого не робитиме. Так, можливо, у них є якісь почуття місії, але я думаю, що на першому плані все одно залишається особиста вигода.

Один учасник висловив занепокоєння неефективністю використання таких захисних масок саме для лікарів.

Ця маска можливо може допомогти працівникам магазинів, водіям транспортних засобів, які перевозять пасажирів, оскільки транспорт повністю не закритий. Для того, що б водій міг і дивитися на дорогу, але при цьому його дихання, або якщо він чхнув, кашлянув - не розліталось. При цьому може бути якийсь ефект, який дає маска. Але що стосується захисту лікарів - це не підходить, це не захистить очі. У мене є певні скептичні думки з приводу того, що ця маска може захистити лікаря, який контактує з хворим.

- **Ставлення до інформаційного наповнення сюжету**

Майже всі опитані зазначали, що сюжет відеоролика є цікавим (27 опитаних висловили цікавість), зрозумілим і досить інформативним. Найбільше сподобалося, що показали виробництво, продемонстрували, як одягати маску, навели основні виробничі цифри. 24 респондента відмітили найвищий рівень інтересу до сюжету.

Сподобалося, що показали виробництво. Сподобалося, що виробництво в цілому естетично привабливе, чисте, гарне. Якись технічні моменти розповіли.

Сподобалось, навіть здивували, сам технологічний процес вироблення масок, ніколи не думав, що за допомогою таких 3D принтерів виготовляються маски, класно.

Декільком учасникам опитування не вистачило інформації про лабораторію, яка виробляє маски, а також про використання таких засобів захисту.

Тут видно, що люди займаються тим, що вміють. Єдине, що якби вони пояснили навіщо ці маски, передбачається, що я повинен це знати. Я знаю для чого ці маски, але я не впевнений, що я знаю правильно, і я не впевнений, що всі люди, які це дивляться, теж знають, навіщо ці маски потрібні. Тому було б добре розповісти.

Також 2 респонденти вказали на затягнутість відеосюжету.



Ролик цікавий, але мені здався трошки затягнутим. Тобто, якщо б він мені попався на очі не в рамках анкетування, то може я б його до кінця і не додивилася.

- **Ставлення до героїв**

Багато хто з респондентів відмітив самовідданість та працюватість героїв сюжету. Декілька опитаних людей вказали на оптимізм і позитивну налаштованість молодих людей. Окремо учасникам дослідження запам'яталося дотримання режиму карантину волонтерами.

Працюють 24 на 7, що я почула. Тобто, дім-робота, цілодобово, люди - молодці. Що я можу сказати? Позитивне, хороше відео. Сподобалось те, що дійсно працюють, виготовляють.

Хлопці і дівчата – молодці, на позитиві. Ось у них такий настрій добрий, веселий, паніки немає, посміхаються і працюють.

Вони працюють 24 на 7 – це теж дуже так запам'яталось і те, що вони дійсно віддаються роботі на всі 100, дім-робота, один одного підвозять. Там дійсно було висловлювання, що вони конкретно дотримуються карантину.

Респонденти похилого віку зазначили, що їм дуже подобається, що волонтерством займаються молоді люди.

Відео про наших молодих людей, які з'явилися в наш час. Народилися, вирости і є патріотами нашої країни. Їм не потрібний закордон, так би мовити, і турецький берег їм не потрібен. Рідна країна їм потрібна.

З такою молоддю все буде добре. Все сподобалося. Відповідальність хлопців і дівчат, що вони поклали на себе таке ось. Якщо держава не може, то зголосилися самі робити ці маски, раз не закупили їх і не в змозі закупити. Молодці.

### **Акценти, які запам'яталися найбільше**

Найбільше респондентам запам'ятався виробничий процес виготовлення масок і пакування продукції разом із вкладанням власної фотографії.

Безпосередньо з друку, все виробничі моменти. Завжди цікаво, коли показують такі залаштунки виробництва. Мені це подобається.

Найбільше мені запам'яталося, як ці маски запаковувалися в коробки і вкладається фотографія людей, які це роблять.

Опитані також були приємно здивовані екологічністю матеріалів, з яких виготовляються захисні маски.

Екологічність. Як вони підходять професійно до цього виробництва. Це дає сподівання, що товар буде якісний. По-перше, у них і вид, і як вони виготовлені, не поступаються якимось іншим зразкам.

Припустимо, я не знав, що з крохмалю і ще з тростини роблять маски, справа в тому, що для мене це відкриття. Те, що є у нас такі технології, це радує.

Декілька респондентів вказали, що їм найбільше запам'яталися слова дівчини про неготовність випускати маски й ініціювання допомоги тільки тоді, коли пандемія вже прийшла в Україну.

### Емоції

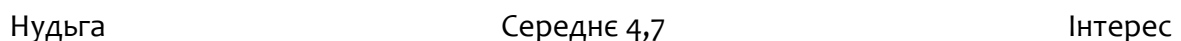
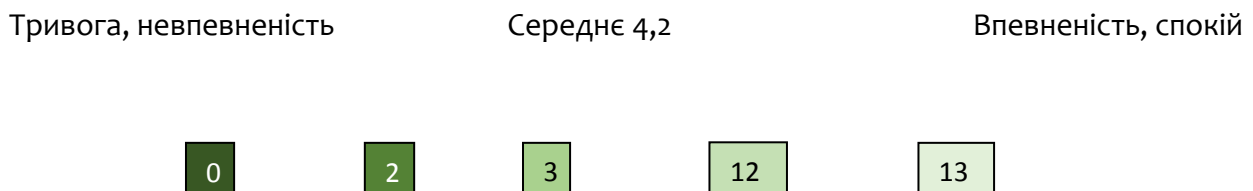
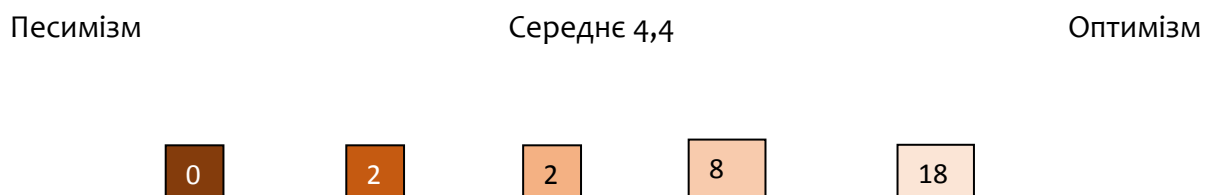
Абсолютна більшість опитаних вказали на позитивні враження від відео. Люди висловлювали слова подяки, захоплення, гордості, поваги до волонтерів.

Разом з тим частина респондентів відмітили тривожні, песимістичні та обурливі емоції. Здебільшого це пов'язано з бездіяльністю влади щодо забезпечення захисними засобами медичних працівників, а також відсутністю підтримки таких ініціатив.

Ну, скажімо так, це оптимістичний ролик, але знову ж виготовляють вони безкоштовно, немає дотацій від держави, немає оплати. Держава має платити, зробити держзамовлення. Осад від того, чому їм держава не оплачує ніяк, не робить держзамовлення якесь і так далі. Це все одно у людей є, їх порив такий, але все одно це бізнес, все одно це зроблено для заробляння грошей. Чому вони повинні це робити безкоштовно? Ось. Такі у мене почуття.

Нічого не говорилося про те, як сама влада допомагає людям. Це треба ростити, вітати, плекати. Це вітчизняне виробництво у нас всередині, ми не купуємо, не замовляємо, літаки не зайняті. Це наша місцева ініціатива. Наскільки це краще! Я б взагалі сказав, навіть коли поборемо вірус, це не можна припиняти.

Я просто дивуюся - є ще добрі люди на цій планеті, молодці, більше нема чого сказати. Відразу напрошується думка - ну покажіть же ви цей ролик Верховній Раді на засіданні уряду. Їм би це подивитися - ось де душа, де совість людська. Це те, чого так не вистачає першим особам нашої країни. Чудо - люди просто зробили 10 тисяч масок, тут не в одному місті можна лікарні забезпечити. А скільки заразилося лікарів? Скільки безпорадних пацієнтів залишилося і інше.



# СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДО КОРОНОВІРУСУ І ПОШУК КОНСОЛІДУЮЧИХ ФАКТОРІВ



Обурення

Середнє 4,6

Подяка



Недовіра

Середнє 4,5

Довіра



### 3 відеосюжет

#### про допомогу продуктами харчування людям похилого віку

##### Ключова ідея сюжету

Практично всі опитані зійшлися на тому, що ключовою ідеєю сюжету є необхідність турботи про людей похилого віку і прояви доброти в умовах небезпеки. За словами учасників дослідження, похилі люди знаходяться в зоні ризику через тяжкі наслідки коронавірусу, і тому їм необхідно допомагати, зокрема



купувати продукти харчування, ліки тощо. Також відеоролик показує, що організація такої допомоги не є важкою, і до неї може долучитися кожен бажаючий. Декілька респондентів під час розмови замислилися над тим, кому і як вони можуть допомогти таким самим чином.

*Це про допомогу старшим, що молодші покоління зібралися, волонтерством займаються, допомагають їм, збирають їм пайки, передають, щоб люди залишались на ізоляції і берегли себе просто тому, що вони зараз самі вразливі.*

*Ключова ідея знову ж своїм прикладом залучити інших людей до таких же добрих справ, які робляться теж для людей.*

*Я би особисто сходила для когось в магазин. Це взагалі без проблем.*

*Ну, цей сюжет мені найбільш близький з усього цього. Тому що якби я допомагала, то допомагала саме так, тому що маски шити не вмію. А це як раз така посильна робота.*

##### Враження опитаних<sup>10</sup>

##### • Ставлення до самої ініціативи

Більшість респондентів відмітили позитивне ставлення до ініціативи. Найбільше у сюжеті їм сподобалося, що це виключно волонтерська ініціатива, що молоді люди жертвують своїм часом та грошима на допомогу людям похилого віку, а також організація доставки продуктів харчування та засобів побутової хімії.

<sup>10</sup> Враження від сюжетів умовно можна поділити на оцінювання декількох параметрів: ставлення до самої ініціативи, ставлення до інформаційного наповнення сюжету, ставлення до героїв.

Сподобалося те, що організовано це добре. Для людей старшого віку, тим більше, добре організовано. Знову ж, те, що в цьому бере участь молодь. У них вільний час, у них час дозволяє, і вони допомагають, їздять і розвозять - це добре. Приємно дивитися, що вони діють в такий час.

Найбільше сподобалося те, що люди розвозять це все, а не дзвонять і кажуть забрати. Немає такого, що набрали, відкрили офіс і продзвонили, щоб забрали - все розвозять, нікуди не треба йти.

Також декілька опитаних відмітили хороший склад пакунку, який передається людині похилого віку.

Набір продуктів дуже гарний. Мені сподобалося, що у них тут ще хімію поклали. Тому що, ось ми розвозили, ми продукти харчування тільки клали. А ось хімія - так, це дійсно необхідно, тому що людина сидить вдома, так чи інакше потрібно випрати, помити і це робиться частіше. І вони це передбачили.

Частина респондентів висловила недовіру побаченому сюжету. На їхню думку, самостійні пожертви грошима та наявність матеріальних благ у тих, хто допомагає, виглядає підозріло та викликає сумніви щодо добрих намірів волонтерів.

Питання таке виникає з даного ролика - хлопці, які розвозять, ти деś працюєш? Звідки у тебе гроші на бензин? Звідки у тебе машина? І так далі. Ну, я б, наприклад, не могла купити там скільки-то наборів і на своєму транспорті їх відвозити ось зі своєї зарплати. А раз у нього є, питання цікаве – чим ти зараз займаєшся, який у тебе бізнес або яке діло? Звідки у вас доходи, раз Ви можете пожертвувати в такій ситуації, ну, не знаю, як то для мене, це трохи не зрозуміло, - ось. Красиво показано, але звідки там воно, що береться, звідки беруться ці кошти і так далі, - питання для мене відкрите.

Після перегляду виникло одне питання: де вони беруть кошти? Зрозуміло, ті маски продають, отримують кошти, захисні костюми: частина віддають безкоштовно, частина продають, отримують кошти. А на продукти де вони беруть кошти, де вони грошики беруть, щоб купувати і роздавати? Чи немає тут якогось підступного плану?

Також декілька респондентів були стурбовані схожістю допомоги зі злочинними діями грабіжників по відношенню до людей похилого віку. На думку опитаних, при реалізації такої ініціативи важливо сформувати довіру до себе і зменшити випадки контактування з людьми.

В тому відео мені це і не сподобалось, що вони контактували. І вони принесли пайок, сказали, що принесли пайок, а самі пограбували стареньку. Тобто на такому наживаються. І треба сказати і наголосити на тому, що працівники не контактують з людьми. Вони лишають кульок, наприклад, під дверима і ідуть. Тобто, що на тому спекулюють.

Я особисто знаю, що дуже багато зловживань на цьому ґрунті проходить, коли пенсіонерів грабують, представляються волонтерами, входять у довіру. Я особисто знаю, один раз залишать щось, а на другий раз людина їм довіряє, якимось вже і більше запускає, і вони зловживають.



- **Ставлення до інформаційного наповнення сюжету**

Більшість опитаних зазначали, що сюжет відеоролика є зрозумілим і досить інформативним. Разом з тим декілька респондентів зазначили, що їм не вистачило інформації про дану ініціативу, зокрема як відбираються люди похилого віку, яким треба допомогти; де волонтери шукають кошти на допомогу, як звітують тощо.

*Поверхнево так. За сюжетом допомагають стареньким, але знову ж таки там дуже багато питань, на які мало відповідей.*

*Ну, ось мене дивує звідки кошти для всього цього. Звідки вони беруться, хто туди жертвує в таких кількостях, і чим люди займаються, якщо вони, ну, в даний момент не працюють, звідки у них ці кошти теж? Для мене залишилося загадкою незрозумілою.*

- **Ставлення до героїв**

Ставлення до волонтерів здебільшого позитивне. Люди зазначали вдячність, повагу, захоплення добротою людей та натхнення від їхньої доброї справи. Проте через побоювання про погані наміри щодо людей похилого віку, частина респондентів зазначила, що ставлення є суперечливим.

Із негативних вражень також треба вказати те, що значній частині респондентів не сподобалося неправильне використання захисних масок.

*Люди роблять офігенні речі: допомагають, заслуговують похвали, і молоді люди, але чому не надіти маски правильно. Щоб, не дай бог, людям не потрапив вірус. А ми бачимо, що у людей маски одягнені так як «між іншим».*

*Ще впало в очі, то що героїня ролика, яка фасувала пакети з їжею, у неї маска була нижче носа, тобто це неправильне носіння маски. Чи може вона видихнути з носа і заразити? - Напевно, може.*

*Мене збентежило, коли дівчатка продукти формували - приспущені маски. Ну, знаєте, це якось ріже око. Навіщо тоді? Навіть якщо інтерв'ю беруть, навіть якщо знімаєте на відео - ви ж дихаєте на ці продукти.*

До людей похилого віку респонденти демонстрували співчуття та повагу. Декілька разів була відмічена відповідальність жінки, яка хворіє, але залишається вдома, щоб нікого не інфікувати.

*Сподобалося, як старенька жінка дуже радіє, що їй принесли продукти, і вона не виходить з дому. Доброта от така до людей і вдячність велика їхня.*

Респонденти похилого віку також зазначили, що їм дуже подобається, що волонтерством займаються молоді люди.

**Акценти, які запам'яталися найбільше**

Найбільше запам'яталися процес пакування продуктів, а також залучення волонтерів до ініціативи.

Декільком опитаних запам'яталася похилі жінки: одна на милицях, інша – яка хворіла, як такі, що дійсно потребують сторонньої допомоги при закупівлі продуктів харчування.

Значна частина респондентів вказала, що не запам'ятала щось особливе.

*Чесно кажучи, не знаю. Все видно запам'яталося. Воно було невелике, дуже позитивне, надихаюче, можна навіть сказати.*

*Воно все в рівній мірі. Воно все знято так грамотно, немає там. Ну, центральна нехай буде. Все там нормально, рівно знято, дуже добре.*

### Емоції

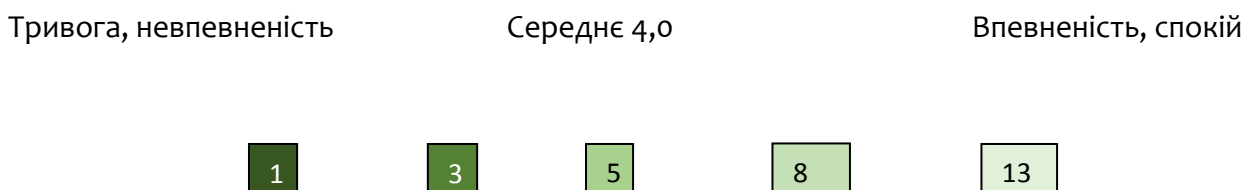
Абсолютна більшість опитаних вказали на позитивні враження від відео. Люди висловлювали слова подяки, захоплення, гордості, поваги. Разом з тим це відео викликало найбільше сумних емоцій серед всіх інших сюжетів.

*Єдине, що в третьому ролику - це багато таких літніх людей, яким не допомогли або не допоможуть, ось це, на жаль, засмучує. Я думаю, таких переважна більшість, про яких нікому потурбуватися.*

*В цілому, тут спірні відчуття, спірні емоції. Тема зі старими завжди жаліслива, тому не можу сказати, що ролик викликав якусь радість або натхнення. Ну, як би, ініціатива хороша.*

Також декілька осіб висловили обурливі емоції щодо поганої організації допомоги людям похилого віку від держави.

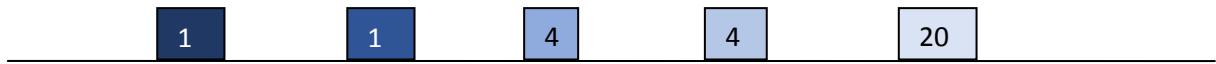
*Ну знову, звучить слово «волонтери», «волонтери», «волонтери» в усьому: медикам, старим, дітям, в тому ж АТО, тепер коронавірус цей. Ось, тому всюди волонтери. А що держава - незрозуміло.*



Нудьга

Середнє 4,4

Інтерес



Обурення

Середнє 4,5

Подяка



Недовіра

Середнє 4,3

Довіра



#### 4 відеосюжет

##### про надання власником готелю житла медичним працівникам

##### Ключова ідея сюжету

За словами опитаних громадян, ключовою ідеєю відеосюжету є показати безкорисну допомогу бізнесу, навіть в умовах постійних матеріальних витрат. Ця ініціатива демонструє висловлення подяки та поваги медичним працівникам за їхню щоденну працю та самопожертву в умовах пандемії.

Хороший ролик. Такий турботливий. Сподобалася турбота про медиків, ось. Не кожен готель може на шкоду собі розмістити медичних працівників і піклуватися про них.

В цілому все зрозуміло, медпрацівники не можуть добиратися з дому, вони зазвичай живуть не в місті, в передмісті. Одна дівчина

взагалі в іншій області жила і у неї немає ніякої можливості добиратися. Тому молодці, правильно роблять, все одно готель стоїть, селити там нікого. Те що вони селять - це звичайно додаткові витрати, але це на благо.



На думку опитаних, поселення медичних працівників ближче до місця їхньої роботи має відразу декілька переваг: швидке діставання до лікарні та оперативне надання медичної допомоги у разі потреби; збереження сил та грошей медичних працівників; захист сімей медичних працівників від можливого зараження; превенція поширенню хвороби в цілому.

Сподобалося те, що бізнес не лишає медиків, тому що медики контактують з хворими, і можуть занести це додому, а дім може рознести це по цілій країні. А так медики в принципі самоізолюються і це класно. Плюс, тим, кому далеко до дому, вони вже в транспорті не їздять, і нікого не наражають на небезпеку.

Також були висловлені думки про те, що відеосюжет спонукає замислитися над тим, що кожен може зробити для подолання пандемії і зменшення негативних наслідків для себе і в цілому для країни.

У людей є здоровий глузд, чим швидше все це закінчиться, тим швидше і бізнес запрацює. У сюжеті людям самим доводиться думати, як вирішувати ці питання.

**Враження опитаних<sup>11</sup>**

- **Ставлення до самої ініціативи**

Практично всі опитані респонденти відмітили позитивне ставлення до ініціативи. Найбільше у сюжеті їм сподобалися безкоштовність проживання медичних працівників, умови в готелі, оперативність та публічність ініціативи.

*Мені сподобалося, що вони зробили сайт і розмістили його в загальному доступі. Не самі подзвонили по лікарнях, а дійсно надали цю інформацію на загальний огляд і люди, і медики могли зателефонувати, домовитися, дізнатися, чи є вільні номери і коли можна приїхати. Ну, і те що вони ще розвозять медиків по лікарнях, до місця роботи, якщо потрібно.*

Із негативних вражень треба вказати те, що частині респондентів не сподобалися відсутність / неправильне використання захисних масок у героїв сюжету, а також побоювання щодо поширення зараження у готелі.

*Звертаю увагу на носіння маски молодою людиною (господарем готелю), він неправильно її носить. І знову-таки не зрозуміло, як фельдшери, лікарі і так далі знаходяться в готелі без масок. Чи можуть вони принести вірус з собою? Чи безпечно цим лікарям знаходитися там без масок, якщо врахувати, що вони можуть безпосередньо контактувати з хворими? Тобто, чи не дозволить це заразити інших людей?*

*Цікаво перше, що всі медпрацівники без масок, а далі половина відео хлопець з неправильно одягнуеною маскою, в другій половині він її поправляє руками, в загальному ситуація з масками вона взагалі якось не дуже...*

- **Ставлення до інформаційного наповнення сюжету**

Майже всі опитані зазначали, що сюжет відеоролика є зрозумілим і досить інформативним. Найбільше сподобалося, що показали умови проживання, взяли інтерв'ю у медичних працівників та власника готелю.

*Все було зрозуміло. Нам показали, де живуть люди, сказали скільки людей, сказали, що це на час карантину. Мені здається, все, що потрібно було нам розповісти, нам розповіли. І може це стане для когось прикладом, у кого теж є хостели, готелі і вільні ресурси, і вони зможуть щось подібне організувати.*

- **Ставлення до героїв**

Більша частина респондентів тим чи іншим чином висловлювала захоплення власником готелю, його рішенням не стояти осторонь проблеми, не дивлячись на витрати та ризик зараження.

<sup>11</sup> Враження від сюжетів умовно можна поділити на оцінювання декількох параметрів: ставлення до самої ініціативи, ставлення до інформаційного наповнення сюжету, ставлення до героїв.



Подобається ставлення господаря цього готелю. Він хоч і зазнає збитків, але він готовий допомогти. Здорово, що не кидають людей так просто - що хочете, те й робіть. Дбають, допомагають, співчують.

Вони приймають у себе таких же небезпечних медиків, як і самі коронавірусні хворі - це раз, при тому, безкоштовно - це два. Честь і хвала такому готелі і господареві цього готелю. Ось таке відчуття.

Багато хто з респондентів відмітив також самовідданість медичних працівників.

Ось приємно, що саме молодь з цією проблемою бореться, що вони не бояться, що вони стараються. Багато лікарів звільняються, бояться за своє життя і за своє здоров'я. А тут видно, що молодь не боїться, працюють всі на своїх місцях і допомагають, чесно виконують свою роботу.

### **Акценти, які запам'яталися найбільше**

Найбільше респондентам запам'яталися умови проживання та як розмістилися лікарі, а також інтерв'ю з власником готелю.

От що вони собі там обжилися, одна вишиває, інша читає книжку, тобто, бо їм важко, вони без родини живуть, але вони якось стараються не втрачати оптимізму.

Протягом всього відео було показано, що вони там живуть, перебувають. Сподобалося, що є не тільки номери звичайні, але є загальна кухня, де можна приготувати і освоїтися. Не обов'язково харчуватися фаст-фудом, тому що в готелях, де я був, такої кухні не було.

Декілька людей зазначили, що цей сюжет не запам'ятався і не змогли пригадати якийсь момент із відео.

### **Емоції**

Абсолютна більшість опитаних вказали на позитивні враження від відео. Люди висловлювали слова подяки, захоплення, поваги. 27 респондентів вказали, що довіряють сказаному та відчують подяку у тій чи іншій мірі.

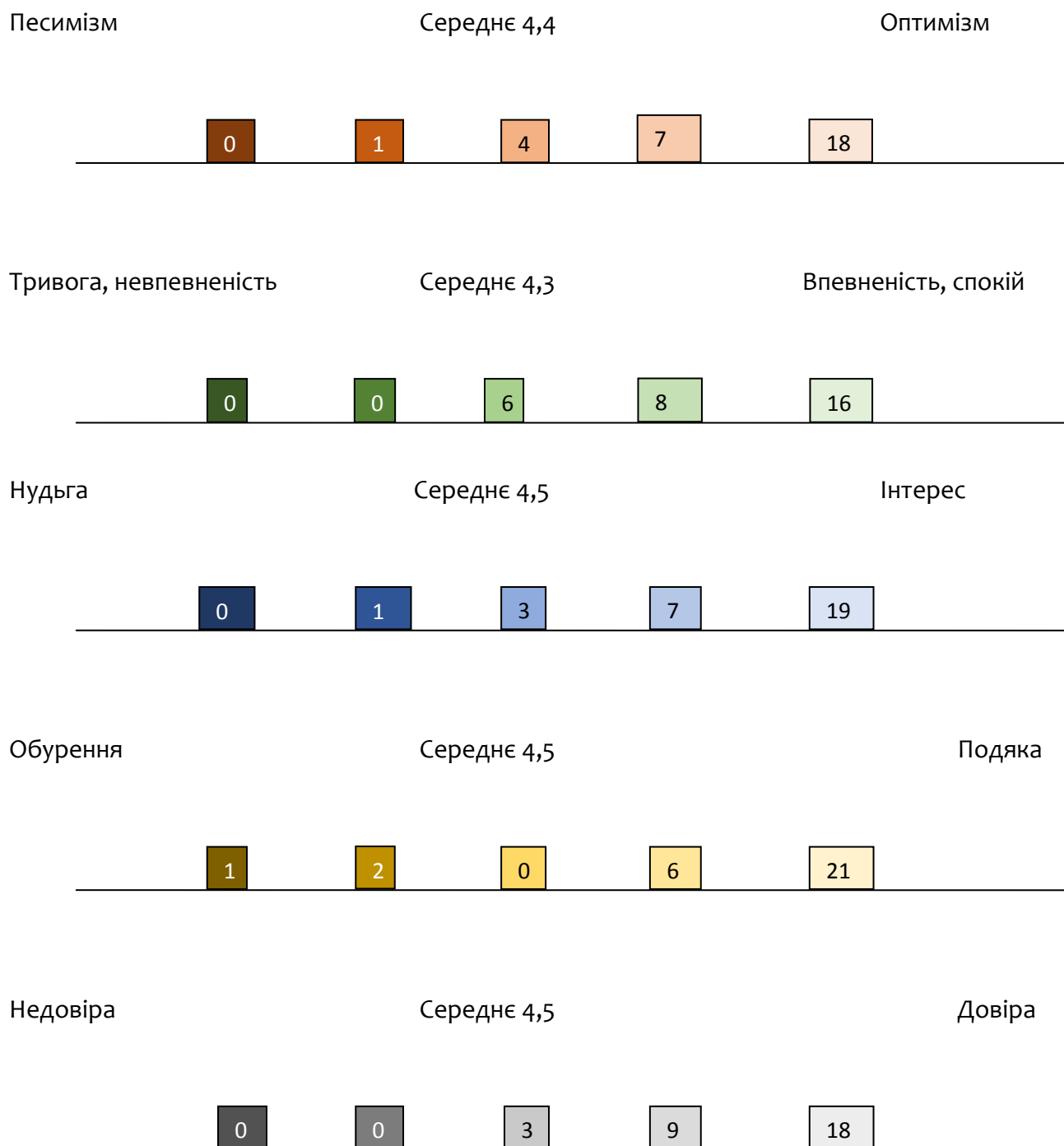
Разом з тим частина респондентів відмітили тривожні, песимістичні та обурливі емоції. Здебільшого це пов'язано з незахищеністю медичних працівників та відсутністю підтримки їх з боку держави. Також невдоволення було пов'язано з відсутністю пільг для організаторів подібних ініціатив.

З приводу цього ось те, що я вже говорив: ліва рука не знає, що робить права. Перш за все, означає, ви заборонили транспорт, щоб медики не могли дістатися на роботу. А потім знайшлися добрі люди, які медиків прихистили у себе за свої гроші. Ну уявляєте, що таке проживання в готелі? Це вода, це електрика, це комуналка, це все таке інше, вони живуть безкоштовно. І скільки цей тягар цей хлопець витримає? І що тут, знов-таки у мене язик вже втопився говорити, що тут робить держава, ось що? Справа допомоги потопаючим - справа рук самих потопаючих, - так? Обурення викликає.

Хто відшкодує йому, хто від податків його звільнить? Ось, якісь би йому, ну, я не знаю, навіть, поблажки, пільги зробили. Але цього не буде, вони як платили зараз податки, так і платять, хоча прибутку немає, а навіть збиток. Тому що вони

безкоштовно людей розмістили, це електроенергія, це вода, це все інше. Ну, ось якось так.

Не сподобалося, напевно, як самі емоції якісь негативні... сама ситуація в тому, що недостатньо, можливо, подумали про медиків, якщо така ситуація склалася.



**5 відеосюжет****про мотоциклістів, які підвозять медичних працівників****Ключова ідея сюжету**

Ключова ідея сюжету, на думку респондентів, полягає в освітленні самоорганізації звичайних людей задля надання допомоги медичним працівникам. Відео розкриває поняття турботи, поваги, цінування професії лікаря. Волонтери у силу своїх можливостей намагаються зробити посильний вклад у боротьбу із пандемією.



Медичні працівники потребують допомоги, сприяння в тому, щоб вони могли добиратися до роботи, або як в попередньому ролику, що треба десь жити. І люди допомагають медикам тому, що вони починають розуміти, що медик - це людина, яка може врятувати життя. Напевно, зараз багато людей переосмислили цінність медпрацівників, тому що різні були думки, що лікар може бути поганим, той краще, цей ще якийсь... Зараз все-таки ставлення до лікарів покращилося, і їхня цінність підвищилася. Приємно бачити, що люди намагаються допомогти медикам. І собі в тому числі, допомагаючи медикам - допомагають собі і своїм близьким. Через це я вважаю, що ініціатива абсолютно правильна.

**Враження опитаних<sup>12</sup>**

- **Ставлення до самої ініціативи**

Відео викликало неоднозначне ставлення до ініціативи. З одного боку, більшість опитаних визнають, що це важлива і актуальна ідея підвозу лікарів до місць роботи та додому. Декілька опитаних окремо відмітили готовність волонтерів допомогти в різні часи доби і за різних умов.

Це багато чого варте, що люди витрачають свій час, виходять з дому о п'ятій ранку, щоб доїхати до лікарні, щоб забрати лікаря... Громадський транспорт не працює, не у всіх є авто, не всі можуть вийти на роботу. А працювати потрібно. Це не та галузь, яку можна просто закрити. І добре, що хлопці та дівчата не тільки зараз допомагають, але що вони і раніше допомагали.

<sup>12</sup> Враження від сюжетів умовно можна поділити на оцінювання декількох параметрів: ставлення до самої ініціативи, ставлення до інформаційного наповнення сюжету, ставлення до героїв.

З іншого, багато респондентів висловили побоювання щодо способу доставки медичних працівників, а також недотримання заходів безпеки від можливого зараження вірусом.

*Напевно, ну, на мотоциклі, я би не возила медиків. Тому що це є той шлем, я бачила, він доторкається до лиця. А людина, байкер, може перевезти, напевне, двоє-троє людей за цей час, і я не впевнена що це адекватно дезінфікується і одягається воно не на маску.*

*Єдине, що турбує, що є певний процент ризику аварії, все ж таки мотоцикл є мотоцикл. Це доволі ризикований транспорт, екстрим.*

*Трохи мені не сподобалося, що, коли вони їх екіпірують, вони стоять один навпроти одного сильно близько і ні у кого немає маски на обличчі - це якось неправильно, я так вважаю. Тому що медик - медик, він буває в різних ситуаціях, з різними людьми. Вони себе трохи не бережуть - це не дуже добре.*

### • Ставлення до інформаційного наповнення сюжету

Майже всі опитані зазначали, що сюжет відеоролика є зрозумілим і досить інформативним. Найбільше сподобалося, що розказали про ініціативу та про організацію, яка цим займається, а також показали, як відбувається підвезення медичного працівника до пункту призначення.

*Досить інформативний. Я не знала, що у нас є така організація «MOTOHELP», і виявляється, що вони існували і працювали до карантину, і допомагали медикам дуже успішно.*

1 респондент вказав на затягнутість відеосюжету.

*Не сподобалось те, що ну, ролик трішки нудний був, довгий, можна було його би скоротити.*

### • Ставлення до героїв

Добре ставлення респондентів до волонтерів обумовлено 2 факторами – своєчасною та безкорисливою ініціативою допомоги медичним працівникам та обізнаністю опитаних щодо волонтерсько-рятувальної організації «Мотохелп», яка стала широко відомою з часів Революції Гідності.

*Я про цю організацію знаю. У нас вона в Чернігові теж існує. Медикам допомагають реально. Багато людей небайдужих, тобто вони реально беруть і допомагають, розвозять медиків. Це так.*

Що стосується медичних працівників, то вони викликали неоднозначну реакцію. З одного боку, захоплення їх самовідданою працею, а з іншого, нерозуміння, як людина з медичною освітою може у розпал пандемії натягувати байкерську екіпіровку, жодним чином не дезінфікуючи її.

### Акценти, які запам'яталися найбільше

Найбільше респондентам запам'яталася дівчина-медик, яка боялася їхати, але була вимушена перебороти свої страхи через необхідність їхати на роботу. Інший аспект цього моменту відео, який відразу згадувався респондентами, – надягання шлему та екіпіровки без будь-яких заходів із дезінфекції.

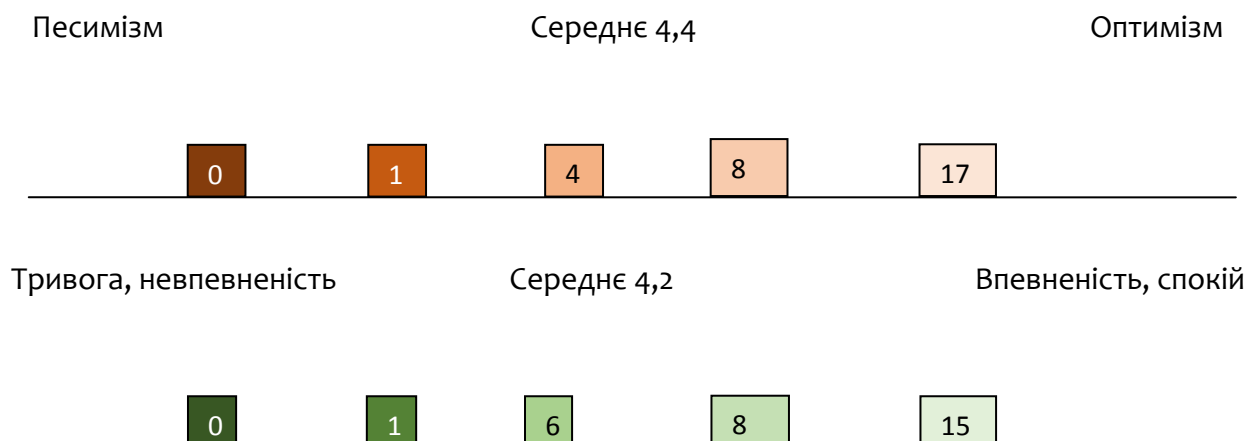
## Емоції

Сподобався оптимізм цих молодих людей. Сподобалася їх життєрадісність на тлі, коли я говорю «я дуже турбуюся, боюся» тощо. А у них все-таки впевненість їх в тому, що потрібно щось робити для того, щоб перемагати. І вони ось перемагають. Подивіться, як ця медсестра була задоволена. У неї теж з'являється якесь бажання працювати, бажання щось зробити.

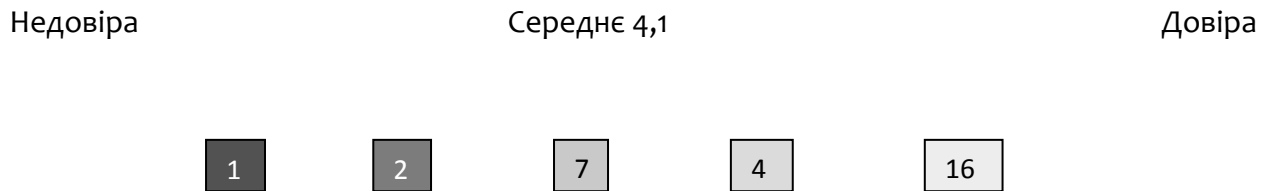
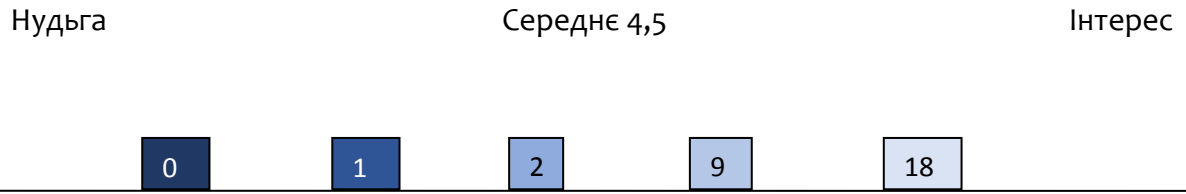
Ой, це сюжет, напевно, про самопожертву і так далі, тобто про те, що люди витрачають свій час, гроші на те, щоб допомогти іншим. Ну, молодці, просто, я в захваті!

Разом з тим частина респондентів виказала песимістичні емоції. Здебільшого це пов'язано з бездіяльністю влади щодо централізованої організації доставляння медичних працівників на місце роботи і додому.

З одного боку, я захоплююся людьми, виявленням їх соціальної відповідальності. З іншого боку, розчарувався, скажімо так, інститутом держави. Ну, ролик такий більш живий. Не знаю, можливо, через емоції героїв в ролику він такий веселіший. Так, тому мені сподобався більше всіх.







## ЗАГАЛЬНЕ СПРИЙНЯТТЯ ТА ВПОДОБАННЯ ВІДЕО

Після перегляду всіх відео, респондентам було поставлено питання «Перерахуйте сюжети від тих, що сподобалися найбільше до тих, що сподобалися найменше». Варто відзначити, що респондентам було важко визначитися із переможцями та тими, хто не отримує таку значну підтримку роликами. Це пов'язано із тим, що відео були усі актуальними та добре сприйняті усіма респондентами.

*Я навіть і не знаю кого поставити на перше місце. Скоріш, своїми внутрішніми відчуттями я прикипів до кожного з них. Ті, що маски роблять, це більше пов'язане з талантом, електронікою. А я і сам електронщик. Там багато приладів. А байкери, так вони взимку і влітку, в будь-яку погоду готові виїхати куда завгодно.*

Розподіл за уподобаннями носить досить умовний характер, бо багато респондентів вказували одразу два відео, тому ми можемо казати про ті відео, які сподобалися найбільше та про ті, які сподобалися менше за решту. Хоча відео про безкоштовний готель для медиків найчастіше відмічали як такий, що сподобався найбільше, в середньому найбільший показник вподобання у відео про дизайнерів, які роблять захисні костюми для лікарів. Відео, яке сподобалося менше за решту – це відео №5 про байкерів. За результатами ранжування вподобання в групі респондентів розподілились наступним чином (Таб 7).

**ТАБЛИЦЯ 7. РЕЗУЛЬТАТИ РАНЖУВАННЯ ТЕСТОВИХ ВІДЕО**

РАНГ	ВІДЕО
1.	«Дизайнери»
2.	«Захисні маски»
3.	«Допомога стареньким»
4.	«Готель для лікарів»
5.	«Байкери»

Можна також сказати, що були окремі аспекти, які подобалися в одному відео, а окремі – в іншому. Наприклад, ідея від ініціативи MotoHelp підвозити лікарів на роботу та доставляти необхідні препарати до лікарень, сподобалась багатьом, але реалізація цієї задумки за допомогою мотоциклів для багатьох видалася ризикованою, тому переважили інші ідеї та інші ролики.

*Перше місце я би все-таки віддала медичним костюмам і дизайнерам, тому що медичний костюм зараз - це основний захист медиків.*

*Напевно тому, що медичний костюм - це зараз те, чим найменш забезпечені медики. Але це їм найбільш потрібно. От в останньому відео сказали: «У нас один костюм». А так би могло бути більше.*

### Інформативність відео

Майже усі опитані респонденти, незалежно від віку та регіону проживання відзначили інформативність продемонстрованих відео. З одного боку, така інформативність має евристичний вимір, як приклад, респонденти уперше в життя побачили 3D - принтер, на якому київські підприємці виготовляли захисні екрани-маски

для лікарів із біорозкладного пластику. Третина респондентів відзначили, що навіть не знали про таку технологію, а тим більше, що через три роки після використання такий пластик розкладається природним способом, саме тому найчастіше відзначали це відео як найінформативніше. Інший вимір інформативності – це власне сама волонтерська ініціатива, яка самозорганізувалася та швидко почала закривати раптові потреби медицини та соціальної сфери під час пандемії коронавірусу. Ще менше по інформативності відзначають відео про байкарів з MotoHelp, які організували підвезення медиків до лікарень одразу після закриття регулярного сполучення у місті Києві та навколо. На третьому та четвертому місцях за інформативністю респонденти розташували відео про готель, який безкоштовно розміщає медиків з сусідніх до Києва регіонів та відео про дизайнерську майстерню, які на час карантину перепрофілювалися на пошив захисних костюмів для медиків. Жодний респондент не відзначив як найбільш інформативне відео про доставку харчових наборів людям похилого віку через значну розповсюдженість та навіть сталість такої практики.

### Емоціональна реакція на відео

Трохи менше третини респондентів відзначили у якості найбільш емоційного відео про розвезення продуктових наборів людям похилого віку. Люди середнього та старшого віку можливо побачили себе на місці героїв відео та відзначили його як саме емоційне. Далі із значним зменшенням емоційності йдуть відео про байкерів з MotoHelp, відео про готель для безкоштовного розміщення медичних працівників та відео про пошив захисних костюмів. Жодний респондент не згадав про власні емоції після перегляду відео про друк захисних екранів на 3D – принтері.

Серед викликаних емоцій респонденти відзначали здебільшого позитивні, такі як: радість, вдячність, захоплення, здивування та співчуття. Були також і негативні емоції після перегляду відео. Серед них: страх, обурення, невдоволення, насторога. Негативних емоцій виявилось трохи менше 10% серед відповідей респондентів. Виникнення негативних емоцій у респондентів після перегляду здавалося б суто позитивних відео було пояснено «станом справ у сучасній медицині в Україні», яка через пандемію коронавірусу виявилася нездатною самостійно адекватно реагувати на такий виклик. Респонденти були шоковані фактами, що лікарі не мають засобів індивідуального захисту, що після призупинення міського та міжміського сполучення лікарі не знають, як дістатися до місця роботи тощо.

### Якість відео

Майже усі респонденти відзначили добру та навіть високу якість поданих до перегляду відео. Є поодинокі претензії до якості звуку, бо окремих героїв знімали без прикріплених мікрофонів на вулиці, де у запис втручався вітер. Один з респондентів зазначив, що окремі частини відео знімали на телефон, тому якість була низькою у порівнянні із якістю, яку можна отримати, якщо знімати на професійну техніку.

*Картинка могла бути краще, але в принципі нормальна. Я думаю камера підвела. Просто не кожен має хорошу камеру, наприклад, якою знімає. Можливо якісь просто перешкоди були випадкові, ну, в принципі добре все.*

*Звук, картинка, в них там були якісь перешкоди, але в принципі все добре теж. Це, просто вдягнений костюм, можна так сказати, воно могло щось помішати. Але все чулось добре. Єдине я би відео скоротив, він занадто довгий.*

Частина респондентів вказали, що відео є занадто довгими і їх можна було б скоротити. Можливо це пов'язано із методологією дослідження і необхідністю продивитися 5 відео тривалістю від 3 до 4,5 хв., і є звичайною втомою від потоку інформації, яка містилася у відео. Багато респондентів звернули увагу на той факт, що окремі герої відео не мали масок / вдягали їх неправильно і це викликало в них здивування щодо того, як така ситуація могла трапитися під час зйомок.

*І якщо ролик знімається, в ньому має бути все правильно, вони ж мають теж показати, що вони маски носять і таке інше, тобто як вони можуть від когось хотіти носити маски, якщо вони самі того не роблять.*

Респонденти високо оцінили спосіб подачі інформації у відео, коли про ініціативи розповідають не журналісти, а самі герої - коротко та доступно про те, що вони роблять.

### **Довіра до відео**

Майже усі респонденти з довірою ставляться до поданої у сюжетах інформації та не піддають її сумнівам. Довіра напряму пов'язана з високою оцінкою бажання на волонтерських засадах допомагати під час пандемії, а не критикувати владу та чекати, поки вона щось зробить. Але такий порив героїв відео був оцінений не всіма респондентами. Окремі відповіді містили припущення, з негативними коннотаціями. Зокрема, це стосується сюжету «Старенькі»:

*Я ще хотів додати з приводу усіх цих відео, які я передивився. Я що зрозумів, просто, насправді, я ось чого боюся, що ці відео не виявилася якоюсь PR-акцією. Розумієте, багато людей й так просто допомагають, але не піраються на цьому, не вимагають ось це усе. Звідки ми знаємо, можливо ці люди для себе усе це назімали. Вони буквально трьом бабусям допомогли, а потім позиціонують себе ніби то пів України врятували. Ось цього я боюся.*

*В мене викликає багато запитань. Наприклад, звідки у волонтерів такі класні тачки? Де вони заробили так багато грошей? Ким вони працюють і чому не працюють зараз? Яким бабусям вони допомагають? Скоріше за все це ті бабусі, які не мають родичів та близьких. З якими намірами, окрім, добрих, вони їм допомагають?.*

### **Мова відео.**

Дослідницька група шукала та опитувала респондентів у різних областях України з наступним розподілом: Центр (Київ та область), Захід (Львів та область), Схід (Харків), Північ ( Суми, Чернігів та область) та Південь (Херсон, Каховка, Миколаїв та Одеса) і питання мови було таким, яке об'єднало усіх респондентів: усі без винятку відзначили, що вони однаково добре сприймають інформацію обома мовами, як російською, так і українською.

Разом із тим, респонденти відмітили цілий спектр думок про своє ставлення до мови сюжетів: від того, що вони навіть не згадають, якою мовою були відео до схильності та пріоритету української мови.

*Мені байдуже. Українську та російську я нормально сприймаю. Буває так, що щось подивлюся ,а потім якщо питають якою мовою, то мені важко навіть згадати якою, бо я дуже легко сприймаю обидві.*

Ні, я звернув увагу, я завжди звертаю увагу. Ну, мені просто, можливо це через те, що новини у нас завжди українською. Тобто мені новини українською мовою заходять краще. Я також звернув увагу на те, що україномовний контент мені подобається більше.

Так, звернув увагу на те, що говорять і російською і українською, російською здається побільше і ніякого негативу немає. Я взагалі вважаю, що тема мови вона штучна і добре, що люди говорять так, як вони кажуть в житті. Дуже яскраво це було видно в ролику про маски, де співробітники цієї компанії говорили на різних мовах.

### **Вплив на бажання діяти**

Більшість респондентів після перегляду відеосюжетів надихнулися волонтерськими ініціативами і висловили зацікавленість щодо участі в допомозі по боротьбі з коронавірусом. Практично всі опитані і так задіяні в допомозі своїм близьким, особливо якщо це люди похилого віку або ті, хто має хронічні захворювання. Разом з тим, респонденти зазначили, що мають бажання брати участь у допомозі і незнайомим людям.

Так, я завжди про це думаю, що ось коли приходить таке горе, складна ситуація, кожний з нас має бути готовим допомогти рідним, та й не тільки рідним, а й чужим, тобто тим, хто цього потребує найбільше. Такі ролики дійсно змушують по-іншому подивитися на ситуацію. І якщо і без того був готовий, то ролики ще більше підсилюють це бажання. Це треба показувати, я вважаю, що це вкрай важливо.

Ці ролики вони мотивують тебе задуматися про те, що ти можеш зробити, чим ти можеш бути корисним. Є багато прикладів на кожному з цих роликів, як людина допомагає іншим людям в свій вільний час, витрачаючи свої кошти. І ти розумієш, що ти можеш робити теж якісь речі, які можуть допомогти: людям похилого віку, наприклад купити продукти, медикаменти. Якщо є автомобіль - ти можеш підвезти медика.

Багато респондентів вказали, що не дивлячись на готовність щось зробити, мало або практично нічого не знають про громадські ініціативи у своєму населеному пункті. Хоча існують окремі ініціативи у Києві та у обласних центрах, готових рішень: куди звернутися, що зробити, куди перерахувати гроші, респонденти не мають.

Мені теж захотілося якусь частинку своєї допомоги внести, тільки ось, як це зробити, потрібно подумати.

Більшою мірою захотілося дізнатися про це все. А з приводу волонтерів, у нас в Миколаєві я не знаю нікого з таких.

Варто відмітити, що декілька респондентів вже цікавилися, чим можуть допомогти і навіть допомагають в міру можливостей.

Нестандартність ситуації з коронавірусом, значне навантаження на систему охорони здоров'я призвели до того, що для багатьох респондентів допомога медикам є найбільш природнім бажанням на сьогоднішній день.

І на мою думку, кожна людина має щось переосмислити і вийти з того звичного ритму життя, і не наражати на небезпеку ні себе, ні інших, тому що зараз під ударом стоять медики які працюють цілодобово, не бачать сімей, не бачать своїх дітей, яких би вони



хотіли, напевно, бачити. Бо не у всіх діти великі, можуть бути й маленькі. Не бачать своїх батьків, ну, стараються заради нас.

Я би міг допомагати лікарям. Я збираюся їм допомогти вже три роки, але не можу знайти матеріал. Я хочу зробити сто пар милиць та передати в травматологічне відділення, бо в них їх немає. А потрапляють туди безхатки, без грошей люди, а милиць немає. Коли я був із зламанною ногою, то я бачив ситуацію. А можу зробити. В мене є на чому і як.

Пята частина респондентів після опитування та перегляду відео взагалі не захотіли щось робити. Здебільшого це люди похилого віку, які самі є вразливою категорією і їх участь у спільних діях є прямою загрозою їхньому здоров'ю.

Я просто маю реально оцінювати власні можливості. Це можливо, але якщо ти усвідомлюєш, що ти це не в змозі зробити, то чого хотіти? Це просто намір. Всё, что я могу, я могу исходя из своих возможностей. Я вхожу до групи ризику, через те можна хотіти хоч сто разів.

Серед респондентів старшого віку також можна виділити патерналістичні настрої, які звичайно блокують бажання приєднатися до якоїсь дії. Люди не вважають себе суб'єктами такої допомоги, а можуть виступати лише об'єктами та через те люди мають дуже обмежене розуміння участі у спільній справі та вплив на процес прийняття рішень.

А що ми можемо? Просто в нас немає будь-якої технічної можливості, ми ж не бізнесмени, а прості, пересічні громадяни.

Лабораторія журналістики суспільного інтересу

Програма Arena Лондонської школи економіки

Львівський медіафорум

Харківський інститут соціальних досліджень

## СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

# «СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДО КОРОНОВІРУСУ І ПОШУК КОНСОЛІДУЮЧИХ ФАКТОРІВ»

Більше інформації щодо діяльності ХІСД на

[khisr.kharkov.ua](http://khisr.kharkov.ua)

[www.facebook.com/NGO.KHISR](https://www.facebook.com/NGO.KHISR)